

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Tereza Hadravová

**Motivace Spolkové republiky Německo
k zavedení eura**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Tereza Hadravová**

Vedoucí práce: **PhDr. Pavel Dvořák**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

HADRAVOVÁ, Tereza. *Motivace Spolkové republiky Německo k zavedení eura*. Praha, 2015. 52 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Pavel Dvořák.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá dobou mezi lety 1988 až 1990, kdy se v Evropském společenství (ES) formovala budoucí Hospodářská a měnová unie. Jako uvedení do tématu je nastíněn vývoj měnové integrace v ES až do vzniku Evropského měnového systému (EMS). Cílem práce je probrat hlavní motivační faktory, které mohly Německo, nejsilnější ekonomiku ES, vést k rozhodnutí podpořit projekt měnové integrace. Možné faktory jsou rozděleny na dvě hlavní skupiny – politické a ekonomické. Každý faktor je popsán a doplněn analýzou, zda a jak hrál v motivaci Německa roli. Část o politickém pozadí motivace Německa je uvozena faktem, že téma měnové unie inicioval ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher. Dále je rozebrána neudržitelnost dominantního postavení Bundesbanky v EMS a silná i symbolická pozice D-mark. Část o politických motivech zakončuje podkapitola o německém znovusjednocení, které se událo v době intenzivních jednání o HMU. V rámci ekonomické motivace analyzuje autorka čtyři různé ekonomické pohledy. Prvním je oficiální pohled skrze studii Jeden trh, jedny peníze, kterou si nechala vypracovat Evropská komise. Druhý koncept pojednává o tzv. nekompatibilní trojici neboli neslučitelnosti autonomní měnové politiky, fixovaných směnných kurzů a volného pohybu kapitálu. Třetí část pak představuje názory monetaristů a ekonomistů na měnovou integraci. Závěrečná část je o teorii optimálních měnových oblastí.

Abstract

This bachelor thesis deals with the time period between 1988 and 1990, when the future Economic and Monetary Union (EMU) was formed in the European Community (EC). As an introduction into the topic the author outlines the development of monetary integration in the EC until the establishment of the European Monetary System (EMS). The aim of this thesis is to discuss the main motivation actors, that could have lead Germany, the strongest economy of the EC, to support the project of monetary integration. Possible factors are divided into two main groups – political and economic. Each factor is described and accompanied by an analysis, if and how the factor played a role in Germany's motivation. The part concerning the political background of Germany's motivation begins with the fact, that it was the foreign minister Hans-Dietrich Genscher who introduced the topic of monetary union. The text further deals with the unsustainability of the Bundesbank's dominant status in the EMS and the strong as well as symbolic position of the D-mark. The part about political motives is concluded with a subchapter about Germany's reunification, which too place during the time when the EMU was intensively discussed. Within the economic motivation the author analyses four different economic points of view. The first one is the official perspective – the study One market, one money was commissioned by the European Commission. The second concept addresses the so called Trilogie Impossible which is the incompatibility of autonomous monetary policy, fixed exchange rates and the freedom of capital movements. Third part describes the opinions of Monetarists and Economists regarding the monetary integration. The concluding part discusses the Theory of Optimum Currency Areas.

Klíčová slova

měnová integrace, Hospodářská a měnová unie, euro, Německo, politická a ekonomická motivace, Evropský měnový systém, Bundesbanka, Evropská centrální banka

Keywords

monetary integration, Economic and Monetary Union, euro, Germany, political and economic motivation, European Monetary System, Bundesbank, European Central Bank

Rozsah práce: 61 575

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 5.1.2015

Tereza Hadravová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Pavlu Dvořákovi za pomoc, vstřícnost a věcné připomínky při zpracování této práce.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Tereza Hadravová

E-mail:

tereza.hadravova@gmail.com

Semestr:

6.

Akademický rok:

2014/2015

Název práce:

Motivace Spolkové republiky Německo k zavedení eura

Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok):

6. semestr, školní rok 2014/2015

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Tomáš Nigrin Ph.D.

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Dvořák

Cíl práce:

Cílem práce je probrat hlavní politické a ekonomické motivační faktory, které mohly mít vliv na Německo v době před Maastrichtským summitem, aby podpořilo, resp. iniciovalo užší měnovou integraci. Práce se pokusí faktory identifikovat a analyzovat, zda a jakým způsobem hrály v motivaci Německa roli. Z analýzy by mělo také vyplynout, která skupina motivačních vlivů – jestli ekonomická nebo politická – byla převažující.

Časové a teritoriální vymezení tématu:

země EU (především ale SRN), 1988 - 1990

Struktura práce a stručná osnova:

Stručné shrnutí měnové integrace v Evropě do EMS

Politická motivace Německa

Ekonomická motivace Německa

Metodologie práce:

Empiricko-analytické zhodnocení.

Prameny a sekundární literatura:

Smlouva o Evropské unii, podepsána v Maastrichtu 7. února 1992, http://www.europeanlawmonitor.org/downloads/Treaty_on_European_Union.htm (staženo 23.11.2014).

Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money: An evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union“, *European Economy* 44, (říjen 1990).

Dominik von Braun, *Die monetäre Integration in Europa in ihren Auswirkungen auf Deutschland und Frankreich* (Frankfurt am Main: Lang, 1996).

Matthias Kaelberer, „Deutschmark Nationalism and Europeanized Identity: Exploring Identity Aspects of Germany's Adoption of the Euro“, *German politics* 14, Nr. 3 (September 2005): 283-296.

Karl Kaltenthaler, „The Bundesbank and the Formation of the ECB's Monetary Policy Strategy“, *German Politics* 14, Nr. 3 (September 2005): 297-314.

Wilhelm Schönfelder a Elke Thiel, *Ein Markt - Eine Währung: die Verhandlungen zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996).

Podpis studenta a datum:

30.12.2014

Schváleno:
Datum
Podpis

Vedoucí práce

30.12.2014

Vedoucí bakalářského semináře

Obsah

Prohlášení.....	6
Úvod.....	10
1 Stručné shrnutí měnové integrace v Evropě do EMS.....	14
2 Politická motivace Německa	17
2.1 Genscherova iniciativa a N-1 problém.....	17
2.2 Delorova komise a zpráva	19
2.2.1 Delorova zpráva a její obsah	21
2.3 Bundesbanka, D-Mark a trauma z hyperinlace.....	23
2.4 Plán realizace Hospodářské a měnové unie	25
2.5 Vliv německého znovusjednocení na evropskou měnovou integraci	25
3 Ekonomická motivace Německa	30
3.1 Jeden trh, jedny peníze.....	30
3.2 Nekompatibilní trojice	32
3.3 Monetaristé versus ekonomisté.....	35
3.4 Evropské společenství – optimální měnová oblast?	38
Závěr	43
Summary	46
Použitá literatura	48
Primární prameny.....	48
Sekundární prameny.....	48
Internetové zdroje.....	50

Úvod

Ačkoliv od zavedení eura uplynulo již 16 let, resp. 13 let od uvedení mincí a bankovek do oběhu, stále patří jednotná měna k velmi diskutovaným záležitostem Evropské unie (EU). Pozornost se často zaměřuje na Německo, které je nejsilnější ekonomikou EU a zároveň jednou ze zakládajících zemí hospodářské a měnové unie (HMU). V loňském roce zde bylo téma eura skloňováno v souvislosti s novou politickou stranou Alternativa pro Německo (Alternative für Deutschland, AfD). Jedním z ústředních témat AfD je totiž zrušení eurozóny a návrat k národním měnám. Měnová integrace je stranou prezentována jako působící proti evropské integraci.¹ Vzhledem k tomu, jaký strana zaznamenala úspěch ve volbách do Landtagu v Sasku, Braniborsku a Duryňsku a do Evropského parlamentu, nabízí se otázka, co bylo vlastně motivací Německa, aby iniciovalo a dále podporovalo měnovou integraci v Evropě? A právě to je tématem této bakalářské práce.

Tato bakalářská práce je zaměřena na dobu, kdy se budoucí hospodářská a měnová unie (HMU) teprve formovala, tj. na dobu mezi lety 1988 až 1990. Jedná se sice o krátké období, které však bylo plné zásadních událostí ve vztahu k měnové integraci. V rámci tématu je pracováno s konceptem hospodářské a měnové unie, jelikož se jedná o související a neoddelitelné součásti. Nicméně důraz je kladen na unii měnovou a hospodářská je zmiňována pouze v oblastech, kde jsou obě unie úzce provázány. Za charakteristické pro měnovou unii je zde považováno hlavně neodvolatelné zafixování směnných kurzů, jednotná měna a společná měnová politika.

Práce nabízí pohled na problematiku formování jednotné měny eura z perspektivy země, jejíž účast v HMU je díky jejímu postavení nejsilnější ekonomiky Evropské unie pokládána za zásadní. Konkrétně práce pojednává o možných motivačních faktorech, které mohly mít vliv na pozici Německa při jeho rozhodování, zda projekt evropské měnové integrace podpořit. Původním záměrem autorky sice bylo zahrnout

¹ Alternativa pro Německo byla založena 14. dubna 2013. „Program a pokyny (Programmatik und Leitlinien)“, Oficiální web Alternativy pro Německo, <http://www.alternativefuer.de/programm-hintergrund/programmatik/> (staženo 2.1.2015).

ještě navíc kapitoly o pozici Německa během summitu v Maastrichtu v prosinci 1991 a o tom, jak a čím se inspirovala Evropská centrální banka Německou spolkovou bankou, ale během studia materiálů se ukázalo, že by byla práce buď příliš nekonkrétní anebo příliš obsáhlá. Proto došlo k zúžení tématu pouze na motivaci.

Cílem práce je probrat hlavní politické a ekonomické motivační faktory, které mohly mít vliv na Německo v době před Maastrichtským summitem, aby podpořilo, resp. iniciovalo užší měnovou integraci. Práce se pokouší faktory identifikovat a analyzuje, zda a jakým způsobem hrály v motivaci Německa roli. Z analýzy by mělo také vyplynout, která skupina motivačních vlivů – jestli ekonomická nebo politická – byla převažující. Autorku zajímá, co vedlo Německo k tomu, aby opustilo Evropský měnový systém, který se jevil jako optimální pro SRN, a zapojilo se do hospodářské a měnové unie – projektu, jehož úspěch nebyl rozhodně zaručen.

Autorka k tématu přistupuje tím způsobem, že se v rámci odborné literatury zaměřila na pasáže, které se týkaly událostí nebo motivů, které mohly Německo v jeho rozhodování a konání ovlivnit. Postupováno bylo od obecnějších pramenů (např. kniha *The euro* od autorů Mulhearna a Vanea nebo *Der Euro* od Otmara Issinga), které pojednávají o měnové integraci vedoucí k jednotné měně euru širěji, k pramenům konkrétnějším. Byly preferovány ty, které se konkrétně zaměřují na Německo (kniha Dominika von Brauna *Die monetäre Integration in Europa in ihren Auswirkungen auf Deutschland und Frankreich*), ačkoliv i většina ostatních zdrojů Německo vzhledem k jeho postavení v rámci EU, tehdy Evropského společenství (ES), zmiňuje. Přínosnou byla v této oblasti publikace Janninga a Piepenschneider, která zasazuje měnovou integraci do širšího rámce evropské integrace obecně a to se zaměřením na Německo. Snahou autorky bylo dát stejný prostor publikacím zaměřeným jak na politickou tak i ekonomickou stránku problematiky, aby obě roviny byly kvalitativně rovnoměrně zastoupeny a nedošlo tak ke zkreslení výsledku. Přesto je ze seznamu použitých zdrojů patrná převaha ekonomické literatury. Je však nutné podotknout, že i převážně ekonomické texty se zabývají i politickou stranou tématu, jelikož se jedná o téma, kde se politika a ekonomie prolínají.

Ve třech případech použila autorka i prameny primární, konkrétně se jedná o Smlouvu o Evropské unii, studii Jeden trh, jedny peníze a tzv. Delorsovu zprávu. Všechny texty jsou pro téma měnové integrace v Evropě zásadní, a proto chtěla autorka čerpat především z původních textů a nespoléhat se pouze na již interpretovaný výklad ostatních autorů. Díky tomu obsahuje práce i fakta, která jiní autoři ve svých statích nezmínili, neboť zcela nesouvisela s jejich tématem. Např. autorka pracuje s částí studie Jeden trh, jedny peníze, která se koncentruje přímo na Německo a jeho přínosy a náklady HMU.

Následující text je členěn na tři kapitoly. První a nejkratší kapitola tvoří uvedení do tématu tím, že zachází hlouběji do historie (až do 50. let 20. stol.) a shrnuje vývoj měnové integrace v Evropě až do Evropského měnového systému (EMS) fungujícího od roku 1979. Tento historický exkurs je důležitý z toho důvodu, že události konce 80. a začátku 90. let 20. stol. souvisejí s dřívějším vývojem.

Další dvě kapitoly se již soustředí na motivační faktory. Podle své převažující povahy byly tyto vlivy rozděleny na politické a ekonomické. Druhá kapitola obsahuje politické motivační faktory a navazuje tak na předchozí kapitolu tím, že představuje vývoj od doby, kdy německý ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher inicioval svým memorandem diskusi o postupu k měnové unii v Evropském společenství. Text pojednává o politické neudržitelnosti dominantního postavení Bundesbanky v EMS a silné pozici německé marky. Dalším tématem je Delorsova komise a její zpráva, která se stala základem dalších jednání. Část o politických motivech je zakončena podkapitolou o německém znovusjednocení, které se událo zrovna v době intenzivních jednání o HMU.

Závěrečná kapitola o ekonomických motivačních faktorech je složena ze čtyř částí. Jejich obsahem jsou různé ekonomické pohledy na problematiku měnové integrace. První pohled je tím oficiálním, jelikož studii Jeden trh, jedny peníze si nechala vypracovat Evropská komise. Druhý koncept „nekompatibilní trojice“ pak vysvětluje, proč byl přesun od EMS k HMU nutný z praktického hlediska, pokud se měly realizovat čtyři svobody volného pohybu v rámci jednotného trhu. Část o monetaristech a ekonomitech popisuje východiska dvou různých možných pohledů na monetární integraci. Teprve v závěru je představena ekonomická teorie, která se

přímo zabývá vhodností vzniku měnové unie na určitém území – teorie optimálních měnových oblastí (OCA). Všechny kapitoly mají společné to, že obsahují analytické úvahy autorky, kterými se snaží objektivně uvážit, které ze zmíněných faktorů, mohly hrát roli v motivaci Německa zavést euro.

1 Stručné shrnutí měnové integrace v Evropě do EMS

Ačkoliv se téma měnové integrace dostalo výrazněji do popředí až na konci 80. let 20. století, snahy o měnovou koordinaci a udržení stability směnných kurzů můžeme najít už v Římské smlouvě, které stála u zrodu Evropského společenství (ES) v 50. letech. Přestože kořeny myšlenky evropské integrace spočívají ve vzájemné spolupráci jakožto prevenci dalších (válečných) konfliktů, realizace sblížení byla postavena především na postupné ekonomické integraci. I téma integrace měnové se vine celou historií ES ve větší či menší intenzitě jako červená nit. Jak bylo řečeno v úvodu, tato práce se bude soustředit na časově sice krátké období, ale o to bohatší na důležité události a rozhodnutí, které nakonec opravdu vedly ke vzniku Hospodářské a měnové unie (HMU) v Evropě. Maastrichtskou konferenci a období kolem ní lze považovat za vrchol celého procesu, kterému však předcházelo více než dvacet let vývoje myšlenky měnové integrace. Tato první kapitola se proto nebude hned zabývat obdobím kolem Maastrichtské konference, ale shrne nejdůležitější události v měnové oblasti v Evropském společenství až do Evropského měnového systému, neboť pozdější vývoj má své pozadí a souvislosti hlouběji v historii.

Jak bylo řečeno v úvodním odstavci, náznak možné měnové integrace lze nalézt už v tzv. Římské smlouvě. Dle článku 107 této smlouvy je oblast politiky směnných kurzů považována za záležitost Společenství.² Ekonom Dominik von Braun³ k tomu ale poznamenává, že důležitější než to, co je na papíře, je politická vůle.⁴ To vysvětluje, proč první pokusy o koordinaci směnných kurzů spadají až do doby o dvacet let později. Politickou vůli pokusit se o monetární spolupráci nastartovala měnová krize v roce 1968, na niž politici Evropského společenství reagovali

² Hlava II, kapitola 2, článek 107 Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství, podepsána v Římě 25. března 1957, http://www.euroskop.cz/gallery/2/754-smlouva_o_es.pdf (staženo 3.1.2015).

³ Dominik von Braun pracuje v současnosti v soukromém sektoru jako ekonom v oblasti poradenství pro management. Studoval v Německu na Universität Passau i v zahraničí (London School of Economics and Political Science, École Polytechnique), kde se zabýval právě evropskou měnovou integrací. Více informací lze nalézt na autorově profilu na LinkedIn: „Profil Dominika von Brauna na síti LinkedIn“, <https://www.linkedin.com/in/dvbraun> (staženo 14.12.2014).

⁴ Dominik von Braun, *Die monetäre Integration in Europa in ihren Auswirkungen auf Deutschland und Frankreich* (Frankfurt am Main: Lang, 1996), 31.

ustavením expertní skupiny, která měla za cíl prozkoumat podobu a způsob realizace měnové unie v Evropě. Vedení komise se ujal Pierre Werner, tehdejší lucemburský ministerský předseda (zvolen opakovaně 1959 – 1974 a 1979 – 1984⁵), podle jehož jména je komise také známá jako Wernerova komise.⁶ Zpráva, kterou Werner a jeho tým předložili v roce 1970 byla o rok později schválena Evropskou radou (ER). Hospodářská a měnová unie tak měla být dokončena do roku 1980. To se ovšem nestalo. Chris Mulhearn a Howard R. Vane⁷ jmenují jako hlavní důvod, proč z plánu na HMU v 70. letech sešlo, nepříznivou ekonomickou situaci. Konkrétně se jednalo o vysokou inflaci, první ropnou krizi v letech 1973/74 a celkové ekonomické zpomalení.⁸ Von Braun vidí jako další důvod to, že rozhodnutí přijaté Evropskou radou byla v podstatě nezávazné a nemělo tudíž potřebné účinky, které by aktivně přiměly státy, aby HMU vytvořily.⁹

Ačkoliv tedy Wernerův plán nebyl dotažen do konce, myšlenka určité měnové koordinace nebyla zcela zapomenuta, k čemuž přispěl postupný rozpad Bretton-Woodského systému pevných kurzů, do kterého byl kromě evropských měn zapojen především americký dolar a také japonský yen. Ještě než se Bretton-Woodský systém rozpadl definitivně v roce 1973, vznikl v Evropském společenství (dále ES) z potřeby omezit vzájemné kolísání směnných kurzů tzv. Evropský měnový had. Měny, které se ho účastnily směly mezi sebou kolísat maximálně o + - 2,25 %. Ani tento způsob úpravy směnných kurzů v ES neměl dlouhého trvání, neboť se účastnické země brzy rozdělily na tzv. „tvrdou“ a „měkkou“ skupinu, což Mulhearn a Vane označují jako přístup, který směřoval ke konci.¹⁰ Had nakonec neustál druhou ropnou krizi v letech 1977/78 a Evropské společenství se tak opět dostalo do situace, kdy se směnné kurzy mohly vzájemně libovolně odchylovat.

⁵ Více informací o Pierru Wernerovi: „Pierre Werner: The man who dreamed up the euro“, Web deníku The Guardian, <http://www.theguardian.com/news/2002/jun/28/guardianobituaries.euro> (staženo 14.12.2014).

⁶ von Braun, „Die monetäre Integration“, 42-43.

⁷ První z dvojice autorů, Chris Mulhearn, je docentem ekonomie na Univerzitě Johna Moorese v Liverpoolu. Druhý z autorů, Howard R. Vane je emeritním profesorem na téže univerzitě, kde učil až do roku 2010; jeho celoživotní zaměření leží v oblasti makroekonomie.

⁸ Chris Mulhearn a Howard R. Vane, *The euro: its origins, development and prospects* (Cheltenham: Elgar, 2008), 34.

⁹ von Braun, „Die monetäre Integration“, 45.

¹⁰ Mulhearn a Vane, „The euro“, 35.

Další iniciativa v oblasti měnové koordinace následovala záhy. Ujali se jí francouzský prezident Valéry Giscard d'Estaing a německý kancléř Helmut Schmidt, kteří v roce 1978 začali tajně vyjednat o Evropském měnovém systému (EMS), jehož součástí je Evropský mechanismus směnných kurzů (Exchange Rate Mechanism, ERM). Důvodem tajnosti byl fakt, že Německá spolková banka (též Bundesbanka) nebyla myšlenka nakloněna a mohla by se proti jednáním ostře ohradit.¹¹ Nakonec byl EMS schválen, mj. i díky tomu, že se Bundesbanka zavázala německá vláda i kancléř, že v případě, kdy by systém ohrožoval primární cíl banky, tedy cenovou stabilitu v SRN, nemusí Bundesbanka v rámci EMS intervenovat.¹² O co se v EMS jedná vysvětluje von Braun: „Bylo stanoveno, že se střední kurzy měn členů Evropského měnového systému mohou nechat od sebe navzájem odchylovat maximálně o + - 2,25 %. Pokud by se některá z měn EMS přiblížila hraniční hodnotě 2,25 % nad nebo pod středním kurzem, musely by centrální banky vůči účastnickým měnám intervenovat, aby výkyv vyrovnaly.“¹³ EMS je tedy pevný, ale přizpůsobitelný systém, jelikož pokud byl kurz měny neudržitelný, mohlo dojít k jeho úpravě, tzv. realignment. Německá marka se v tomto systému stala přirozeně kotevní resp. rezervní měnou, neboť Německo nejlépe bojovalo s inflací.¹⁴ To pro ostatní země znamenalo, že se musely podřídit monetární politice Bundesbanky, chtěly-li zůstat v EMS. I když byl EMS úspěšný v dosahování obou svých cílů (externí a interní stability, tzn. stabilních směnných kurzů a inflace), právě jmenovaný fakt, že monetární politiku pro ES de facto určovala Bundesbanka, byl jedním z důvodů, proč se začalo jednat o prohloubení měnové integrace.¹⁵ O tom již více pojednává následující kapitola.

¹¹ Peter Bernholz, „The Bundesbank and the Process of European Monetary Integration“, in *Deutsche Bundesbank: Fifty years of the Deutsche Mark. Central Bank and the Currency in Germany since 1948* (Oxford and New York: Oxford University Press, 1999), 736.

¹² Bernholz, „The Bundesbank“, 758.

¹³ von Braun, „Die monetäre Integration“, 56. Přeloženo z originálu: „Es wurde festgelegt, die Wechselkurse der EWS-Mitgliedsländer um maximal +/- 2,25 % von ihren Leitkursen abweichen zu lassen. Wird von einer der EWS Währungen der Grenzwert von 2,25 % nach oben oder unten erreicht, so müssten die Zentralbanken in Teilnehmerwährungen intervenieren, um gegenzusteuern.“

¹⁴ Mulhearn a Vane, „The euro“, 36.

¹⁵ To, že monetární politika členských zemí EMS se de facto řídila Bundesbankou, vadilo ostatním zemím proto, že se tak cítily omezeny ve svém autonomním rozhodování o monetární politice vlastní země.

2 Politická motivace Německa

V minulé kapitole byla probrána měnová integrace v Evropském společenství až do vzniku EMS, kde hrálo Německo a jeho marka dominantní roli. EMS představoval úspěch na měnovém poli, jelikož vedl ke stabilizaci kurzů a zlepšení některých makroekonomických ukazatelů ve státech, které se na systému podílely. I pro Německo znamenalo toto období dobu stability a prosperity.¹⁶ Co tedy vedlo Německo k tomu, aby fungující EMS opustilo a stalo se součástí měnové unie, která se pojila s mnoha riziky a nejistým výsledkem? Byly primární ekonomické motivy nebo politické? Právě na tyto otázky, které byly již nastíněny v úvodu, se pokusí odpovědět tato a následující kapitola pojednávající o politických, resp. ekonomických motivech Německa. Zároveň v této kapitole naváže na předchozí část v tom, že představím vývoj od roku 1988, konkrétně od německého předsednictví v Evropské radě. Popis vývoje budu prolínat diskusí, která bude poukazovat na možné motivy Německa při postupu k Hospodářské a měnové unii (HMU), což je hlavní smysl této a další kapitoly.

2.1 Genscherova iniciativa a N-1 problém

EMS představoval systém, kde se vedoucí role přirozeně ujalo Německo v čele se svou Bundesbankou. A bylo to opět Německo, které udělalo první krok k tomu, aby posunulo měnovou integraci v Evropě o úroveň výš. Konkrétně se tak stalo v roce 1988, kdy Německo předsedalo Evropské radě a dostalo tak příležitost dostat na evropskou agendu témata, která nahlíželo jako důležitá či podstatná k projednání. Iniciativy uvést měnovou integraci jako jedno z témat německého předsednictví se proti předpokladům chopil nikoliv ministr financí Gerhard Stoltenberg nebo ministr hospodářství Martin Bangemann, ale ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher podpořen spolkovým kancléřem Helmutem Kohlem. Genscher reagoval na diskusi se svým francouzským protějškem Rolandem Dumasem, který chtěl dosáhnout větší symetrie v EMS. Společně „[...] identifikovali potřebu hospodářské a měnové unie

¹⁶ David Currie, „European Monetary Union: Institutional Structure and Economic Performance“, *The Economic Journal* 102, (März 1992), 249.

k dokončení jednotného trhu“.¹⁷ Genscher se chopil příležitosti a 26. února 1988 předložil Evropské radě Memorandum o vytvoření evropského měnového prostoru a evropské centrální banky (Memorandum für die Schaffung eines europäischen Währungsraumes und einer Europäischen Zentralbank). Kromě základních obrysů měnové unie v něm také navrhl, aby Evropská rada na svém jednání v Hannoveru v červnu téhož roku ustanovila odbornou komisi k posouzení měnové unie v ES.¹⁸ Co se týče výše zmíněného ministra financí, pod nějž v Německu politika směnných kurzů spadala, nebyly jeho reakce příliš optimistické. V podobném duchu se k měnové integraci stavěla i Bundesbanka.¹⁹ To potvrzuje i Annette Rehfeld: „Zatímco se Ministerstvo zahraničních věcí potvrdilo jako rozhodující podporovatel projektu [měnové integrace], ministerstvo financí a Spolková banka působily dlouhý čas spíše v opačném směru.“²⁰

Na tom, kdo inicioval obnovení myšlenky měnové unie, je vidět, že se jednalo o impulz politický, resp. zahraničně-politický. Byla to především Francie, která díky úzké spolupráci s Německem podnítila posun od asymetrického uspořádání v EMS k možné symetrii v měnové unii. Přestože se Francie díky EMS odhodlala k tzv. „politique du franc fort“ (politice silného franku), která vedla k snížení inflace a menšímu kolísání směnných kurzů, byli francouzští politici nespokojeni s tím, že monetární politika vycházela z Frankfurtu (mj. i proto vzniklo označení „franc fort“ jakožto slovní hříčka ukazující na sídlo Bundesbanky). Ekonomická teorie označuje to, s čím byli francouzští politici nespokojeni jako „N-1 problém“. Burda a Wyplosz ho vysvětlují takto: „Vezměme N zemí s N měnami. Máme $N - 1$ nezávislých vzájemných směnných kurzů [...]. [...] Jelikož $N - 1$ nezávislých směnných kurzů je fixováno, znamená to, že $N - 1$ centrálních bank ztrácí svoji nezávislost a N tá

¹⁷ Bernholz, „The Bundesbank“, 772. Originál: „[...] identified the need for economic and monetary union to complete the single market.“

¹⁸ Bernholz, „The Bundesbank“, 773.

¹⁹ Bernholz, „The Bundesbank“, 773.

²⁰ Annette Rehfeld, „Europäische Währungspolitik im Spannungsfeld von nationaler Souveränität und europäischer Integration: Konflikt und Kooperation zwischen Frankreich und der Bundesrepublik Deutschland am Beispiel der Regierungskonferenz zur Wirtschafts- und Währungsunion“ (doktorská disertace, Eberhard-Karls-Universität Tübingen, 1995), 152. Originál: „Während sich das Auswärtige Amt als entscheidender Förderer des Projekts betätigt, wirken das Finanzministerium und die Bundesbank lange Zeit eher als Bremser.“

centrální banka zůstává bez jakýchkoliv omezení“.²¹ N-tou bankou byla v případě EMS právě Bundesbanka, která se více než na vnitroeurovské intervence koncentrovala na ty mimoeurovské, konkrétně hlavně na dolarové trhy.²² Podle von Brauna bylo proto logické, že Francie požadovala symetrické řešení problému N-1 v podobě vytvoření Evropské centrální banky, ve které by se všechny země podílely na vytváření měnové politiky.²³ Z výše uvedeného popisu N-1 problému tak vyplývá, že motivy Francie byly i ekonomické, což však nelze úplně říci i o Německu, jelikož politika Bundesbanky byla vytvářena především pro potřeby Německa a symetrické řešení v podobě ECB by výrazné ekonomické výhody nepřineslo. Politika ECB by totiž zohledňovala všechny země, nikoliv jen SRN. V oblasti řešení N-1 problému by Německo získalo hlavně tím, že by uspokojilo námitky ostatních členů EMS, kteří se cítili ve svých právech na určování měnové politiky jako nerovní partneři. Faktem totiž zůstává, že ve většině zemí tehdy nebyly centrální banky nezávislé (na rozdíl od Bundesbanky) a monetární politiku tedy tvořily vlády.²⁴

2.2 Delorsova komise a zpráva

Genscherovo memorandum se kromě francouzské podpory setkalo s vřelým přijetím i u ostatních členských zemí EMS. Aby záměr nabyl konkrétnějších obrysů byla podobně jako v 70. letech, kdy byla měnová integrace poprvé zevrubněji probírána na evropské úrovni, ustavena na zasedání Evropské rady v Hannoveru v červnu 1988 Komise pro studium hospodářské a měnové unie (Committee for the study of economic and monetary union), která měla za úkol vypracovat zprávu, ve které by pojednala o proveditelnosti a konkrétním postupu k vytvoření HMU. Předsedou této komise byl ustanoven tehdejší předseda Evropské komise Jacques Delors²⁵, podle

²¹ Michael Burda a Charles Wyplosz, *Macroeconomics: a European Text (6th edition)* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 506. Originál: „Take N countries with N currencies. There are $N - 1$ independent bilateral exchange rates [...]. [...] As $N - 1$ independent bilateral exchange rates are fixed, it follows that $N - 1$ central banks lose their independence, and the N th remains free of policy constraints.“

²² von Braun, „Die monetäre Integration“, 125.

²³ von Braun, „Die monetäre Integration“, 129.

²⁴ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 148.

²⁵ Jacques Delors byl předsedou Evropské komise mezi roky 1985 a 1995. Spolu s Josém Manuelem Barrosem patří k nejdéle sloužícím předsedům EK – oba se ve funkci udrželi deset let. Před svým nástupem do funkce předsedy EK zastával mezi lety 1981 a 1984 post ministra hospodářství financí

jehož jména vešla ve známost komise a jí vytvořená zpráva jako Delorova komise, resp. Delorova zpráva.²⁶

Zajímavé na Delorově komisi je její složení a to především ve srovnání se složením Wernerovy komise. Delorova komise měla celkem 17 členů²⁷, z toho pouze dva politiky, z nichž jeden byl sám Jacques Delors a druhý Frans Andriessen, člen Evropské komise. Většinu tvořili guvernéri centrálních bank (CB) Evropského společenství, kterých bylo celkem dvanáct. Německo zastupoval tehdejší guvernér Bundesbanky Karl Otto Pöhl. Poslední tři členové byli odborníci na měnovou problematiku: Alexandre Lamfalussy (General Manager - Bank for International Settlements / Banka pro mezinárodní vypořádání), Miguel Boyer (ředitel v Banco Exterior de España) a jediný akademik Niels Thygesen (dánský profesor ekonomie).²⁸ Ačkoliv se tedy HMU dostala na agendu z iniciativy ministra zahraničí s podporou kancléře, zpráva byla sestavena odborníky, kde politický akcent v zásadě nebyl přítomen, což si ostatně členové komise uvědomovali: „Od začátku bylo jasné, že odpovědi na tyto i oné otázky musely být z valné části politické povahy. Mohly být pouze zčásti vyřešeny v teoreticko-technické rovině“.^{29, 30}

Jak jsem již poznamenala, převážně technokratické složení Delorovy komise kontrastuje se složením Wernerovy komise. Ta sestávala především z politiků a guvernér centrální banky v ní byl pouze jeden. Výsledná Wernerova zpráva proto dostatečně nereflektovala představu guvernérů CB Evropského společenství, což také

Francie. Více informací na webu Delorova Institutu: „Jacques Delors“, oficiální web Delorova Institutu, <http://www.eng.notre-europe.eu/011016-2033-Jacques-Delors.html> (staženo 19.11.2014).

²⁶ Karl Kaltenthaler, „The Bundesbank and the Formation of the ECB's Monetary Policy Strategy“, *German Politics* 14, Nr. 3 (September 2005): 306.

²⁷ „Jmenovitý kompletní seznam členů Delorovy komise“, web The Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe, http://www.cvce.eu/content/publication/1999/10/8/2be3e1de-1e9b-47ea-b7c6-cbdc70dcd460/publishable_en.pdf (staženo 19.11.2014).

²⁸ Wilhelm Schönfelder a Elke Thiel, *Ein Markt - Eine Währung: die Verhandlungen zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996), 39.

²⁹ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 41. Originál: „Von Anfang an war klar, daß die Antworten auf diese und andere Fragen weitgehend politischer Natur sein mußten. Sie konnten nur bedingt theoretisch-technisch gelöst werden.“

³⁰ Přestože vedením komise byl pověřen Jacques Delors – politik – převládla v diskusi teoreticko-technická rovina, jelikož většina členů byli guvernéri centrálních bank. Ti také nebyli příliš spokojeni s tím, že jim předsedal právě politik, čehož si byl Delors vědom a záměrně jim poskytoval o to více prostoru. Politická rozhodnutí proto byla přenechána politickým jednáním po vydání Delorovy zprávy. Viz např. Karl Kaltenthaler, „The Bundesbank“, 306-307.

přispělo k tomu, že Wernerův plán nebyl plně realizován.³¹ Jelikož iniciativa vyšla od německého politika, mělo Německo vliv i na podobu Delorovy komise. Pro německou vládu bylo velice důležité, aby získala pro svůj záměr i Bundesbanku. Pokud by byla vyloučena z jednání, mohla by díky svému významu a váženosti u veřejnosti uplatnit svůj vliv i na vládu, čímž by HMU mohla reálně ohrozit. Přestože nad obsazením Delorovy komise panovaly pochyby, převážila nakonec potřeba získat na svoji stranu guvernéry centrálních bank.³²

2.2.1 Delorova zpráva a její obsah

Zadáním Delorovy komise bylo vypracovat zprávu o tom, jestli je hospodářská a měnová unie v podmínkách Evropského společenství proveditelná a jak by jí šlo dosáhnout.³³ Potřeba tedy byly konkrétní návrhy a doporučení týkající se technického provedení podpořené ekonomickými teoriemi při zohlednění, že konečné rozhodnutí bude v kompetenci politiků. Výsledkem necelý rok trvajících debat se stal Report o hospodářské a měnové unii v Evropském společenství (Report on economic and monetary union in the European Community).³⁴ V následujícím textu stručně nastíním, co bylo obsahem zprávy, která se stala základem jednání na mezivládní konferenci a následně i výsledné Smlouvy o Evropské unii známější jako Maastrichtská smlouva. Budu se soustředit na to, co je podstatné pro zaměření této práce, jelikož by zevrubný popis reportu vydal na další bakalářskou práci.

Delorova zpráva se skládá se tří částí, které na sebe logicky navazují. První část se zabývá dosavadním vývojem ekonomické a měnové integrace v ES, přičemž tematicky se podobá první kapitole této práce. Probrány jsou zde ve stručnosti témata jako Wernerova zpráva, Evropský měnový had a Evropský měnový systém. Navíc je zde krátce pojednáno o ECU (European Currency Unit, Evropská měnová jednotka),

³¹ Karl Kaltenthaler, „The Bundesbank“, 305.

³² Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 39.

³³ Duckenfield, 46-47

³⁴ Celý text Delorova reportu je dostupný z: „Report on economic and monetary union in the European Community“, Archive of European Integration – University of Pittsburgh, http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf (staženo 20.12.2014)

kteřá vznikla v souvislosti s EMS a později se stala základem pro jednotnou měnu euro, jak ostatně bylo navrženo i v reportu.³⁵

Druhá část probírá hlavní znaky HMU, její institucionální uspořádaní a její roli resp. význam v kontextu světového hospodářství. Delorsova zpráva definuje hospodářskou a měnovou unii skrze několik znaků. Patří mezi ně čtyři základní svobody (volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu), neodvolatelně fixované směnné kurzy národních měn, jednotná měna a z toho vyplývající společná monetární politika a kompatibilní hospodářská politika včetně té fiskální.³⁶ Podle Schönfeldera a Thiel je ve druhé části znatelný vliv guvernéra Bundesbanky Karl Otto Pöhl: „[B]yly zohledněny důležité německé zájmy, především regulační principy politiky hospodářské soutěže, tarifní autonomie a subsidiarity, požadavek hospodářské konvergence jakožto podmínky měnové unie, paralelita hospodářské a měnové integrace stejně jako vytvoření Evropského systému centrálních bank (ESCB), který by byl politicky nezávislý, vázaný principem cenové stability a federálně strukturovaný“.³⁷

Druhá kapitola byla pro Německo zásadní hlavně z toho důvodu, že jiná centrální banka, než taková, která by byla nezávislá a s cílem cenové stability, by byla pro Němce a především pro Bundesbanku nemyslitelná. Navržená ECB, která byla v Maastrichtské smlouvě také schválena, je v mnoha ohledech inspirována Bundesbankou. Jako průlomový aspekt se na celoevropské úrovni jeví zejména prosazená nezávislost ECB, jelikož za Delorovy komise a i později během

³⁵ „Report on economic and monetary union in the European Community“, strana 29, Archive of European Integration – University of Pittsburgh, http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf (staženo 20.12.2014).

³⁶ „Report on economic and monetary union in the European Community“, strana 13, Archive of European Integration – University of Pittsburgh, http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf (staženo 20.12.2014).

³⁷ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 43-44. Originál: „[Es] wurden wichtige deutsche Belange berücksichtigt, insbesondere die ordnungspolitischen Prinzipien der Wettbewerbspolitik, der Tarifautonomie und der Subsidiarität, die Forderung nach wirtschaftlicher Konvergenz als Voraussetzung der Währungsunion, die Parallelität wirtschaftlicher und monetärer Integration sowie die Schaffung eines Europäischen Zentralbanksystems (ESZB), das politisch unabhängig, der Geldwertstabilität verpflichtet und föderativ strukturiert ist.“

Maastrichtské konference měla většina členských států ES centrální banku závislou na vládě^{38 39}.

Ve třetí kapitole, která obsahuje návrhy pro třífázový koncept zavedení HMU (označovaný v reportu jako „step-by-step approach“, česky postupný přístup nebo doslovně přístup „krok po kroku“), je stanoveno datum začátku první fáze na 1. červenec 1990, což je také datum úplné liberalizace pohybu kapitálu v rámci jednotného vnitřního trhu.⁴⁰ Souvislost mezi počátkem 1. fáze a liberalizací kapitálu je blíže rozebrána v kapitole o tzv. „nekompatibilní trojici“. Zpráva dále podrobně popisuje, co by mělo být obsahem jednotlivých fází, přičemž se zabývá každou fází jednotlivě a vždy separátně probírá hospodářskou a měnovou oblast.⁴¹

2.3 Bundesbanka, D-Mark a trauma z hyperinflace

V předchozí části jsem se zmínila, že byla Bundesbanka v Německu váženou institucí. Tento fakt byl pro německé uvažování na cestě za měnovou unií natolik důležitý, že je potřeba mu věnovat více prostoru a vysvětlit důvody prestiže Bundesbanky. Bundesbanka platila nejen v Německu, ale i mezinárodně, za synonymum stability cen, neboť se jí dařilo udržovat v Německu stabilně nízkou inflaci i v době, kdy se to ostatním zemím Evropského společenství nedařilo. Jako příklad může posloužit rok 1974, tedy doba po ropné krizi: Německo mělo meziroční nárůst míry inflace 5,72 %, Francie 15,16 %, Itálie 24,5 % a Velká Británie 19,14 %.⁴² Co stálo za úspěchy

³⁸ (Ne)závislost centrálních bank se projevuje ve čtyřech rovinách – personální, institucionální, funkční a finanční. Členové CB závislé na vládě jsou vládou jmenováni a stanovují cíle a měnové nástroje ve spolupráci s vládou. Peníze závislé CB pocházejí ze státního rozpočtu a nikoliv z vlastních zdrojů CB. O rozdílech mezi závislými a nezávislými centrálními bankami pojednává Robert Holman, *Ekonomie*, 5. vydání (Praha: C.H. Beck, 2011), 636 – 637.

³⁹ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 148.

⁴⁰ „Report on economic and monetary union in the European Community“, strana 28, Archive of European Integration – University of Pittsburgh, http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf (staženo 20.12.2014).

⁴¹ „Report on economic and monetary union in the European Community“, strana 27-35, Archive of European Integration – University of Pittsburgh, http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf (staženo 20.12.2014).

⁴² „Inflace v roce 1974“, web s daty o inflaci, <http://www.inflation.eu/inflation-rates/cpi-inflation-1974.aspx> (staženo 19.11.2014).

Bundesbanky v boji s inflací? Podle Otmara Issinga⁴³ je to kombinace dvou faktorů. Prvním z nich je statut Bundesbanky, především pak její nezávislost na vládě, a druhým averze Němců k inflaci.⁴⁴ Silná averze k inflaci, kterou Issing zmiňuje vyplývá z toho, že Německo, resp. tehdy Výmarská republika, zažila v roce 1923 hyperinflaci takových rozměrů, kdy šálek kávy stál 7 tisíc marek a vstupenka do divadla dokonce miliardu.⁴⁵ Peníze v podstatě ztratily hodnotu a staly se bezcennými papírky. Méně se ovšem píše o druhém zážitku, který ještě upevnil averzi k inflaci, a který zmiňuje Kaelberer. Po konci 2. světové války byly v Německu ceny kontrolované státem a rozmáhal se černý trh. Říšská marka jako platidlo prakticky nefungovala a byla nahrazena hlavně americkými cigaretami.⁴⁶ Obě tyto události se staly během jedné generace, ve které se strach z dalšího znehodnocení měny hluboce zakořenil a byl i předáván dál. Říšská marka byla nahrazena Německou markou neboli také D-Mark. D-Mark se díky práci Bundesbanky a také hospodářskému zázraku (Wirtschaftswunder) etablovala mezi symboly Německa. Kaelberer poznamenává, že kvůli německé historické politické diskontinuitě a také problému s národní hrdostí se vytvořil spíše ekonomický patriotismus, jehož ztělesněním byly právě D-Mark a Bundesbanka.⁴⁷ Nejen pro Kaelberera bylo proto rozhodnutí iniciovat HMU v Evropě překvapující: „Obětování Německé marky znamenalo jak ztrátu mocného národního symbolu tak i ztrátu autonomní monetární politiky. V rámci měnové unie by Německo muselo sdílet kompetence s 11 dalšími zeměmi. Proto se rozhodnutí Německa přijmout euro jeví jako ještě více nepochopitelné než v případě ostatních 11 členů“.⁴⁸

⁴³ Prof. Otmar Issing byl mezi lety 1998 a 2006 členem Rady ředitelů Evropské centrální banky.

⁴⁴ Otmar Issing, „The European Central Bank as a new institution and the problem of accountability“, in *The History of the Bundesbank: Lessons for the European Central Bank*, ed. Jakob de Haan (London: Routledge, 2000), 143-144.

⁴⁵ „Hyperinflation 1923“, web časopisu Spiegel, <http://www.spiegel.de/einestages/hyperinflation-1923-a-948427.html> (staženo 19.11.2014).

⁴⁶ Matthias Kaelberer, „Deutschmark Nationalism and Europeanized Identity: Exploring Identity Aspects of Germany's Adoption of the Euro“, *German politics* 14, Nu. 3 (September 2005): 292.

⁴⁷ Kaelberer, „Deutschmark Nationalism“, 291.

⁴⁸ Kaelberer, „Deutschmark Nationalism“, 287. Originál: „Sacrificing the Deutschmark meant both the loss of a powerful national symbol and the loss of unilateral policy-making power. Under monetary union, Germany would have to share authority with the 11 others. Thus, Germany's decision to adopt the euro appears more puzzling than those of the other 11 members.“

2.4 Plán realizace Hospodářské a měnové unie

Už když Delorsova komise dostala mandát k vypracování zprávy, byl v něm obsažen termín, že zpráva má být vypracována během jednoho roku.⁴⁹ Záměrem iniciátora Genschera totiž bylo, aby se proces udržel v chodu a v popředí zájmu a nezapadl jako kdysi Wernerova zpráva a tehdejší pokus o HMU. Snaha o dynamiku procesu byla vůbec signifikantní pro proces vedoucí HMU na konci 80. let. Zaprvé to bylo kvůli již zmíněnému stigmatu 1. pokusu a zadruhé kvůli výhodnému politickému klimatu, které by nemuselo vydržet, pokud by se proces protáhl. K jedinečnosti podmínek přispěly i události ve východní a střední Evropě, resp. postupný rozpad komunistických režimů. Termín se i přes velkou zaneprázdněnost guvernérů CB podařilo dodržet a jednomyslně schválená Delorsova zpráva byla zveřejněna v dubnu 1989, tedy právě včas, aby mohla být projednána na summitu Evropské rady v Madridu.⁵⁰

Madridský summit schválil návrh z Delorsovy zprávy, že HMU má být dosaženo postupně třemi fázemi, z nichž první začne k 1.7.1990.⁵¹ I přes snahy Německa a Francie ale nebylo určeno datum konání mezivládní konference, která byla nutná k tomu, aby provedla změny v zakládajících smlouvách Evropského společenství a tím umožnila druhou a třetí fázi z Delorsova návrhu. Rozhodnutí o datu konání bylo nakonec přesunuto až na zasedání ER ve Štrasburku. Během příprav na prosincové zasedání došlo k pádu Berlínské zdi 9. listopadu 1989 a německé znovusjednocení se pomalu začalo rýsovat.⁵² Vzhledem k významu této události nejen pro německé dějiny je na místě otázka, jestli a jak ovlivnilo německé znovusjednocení proces vzniku Hospodářské a měnové unie. Mohlo být dalším motivačním faktorem Němců, proč prosazovat HMU?

2.5 Vliv německého znovusjednocení na evropskou měnovou integraci

⁴⁹ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 38.

⁵⁰ Rehfeld, „Europäische Währungspolitik“, 158.

⁵¹ Rehfeld, „Europäische Währungspolitik“, 159.

⁵² Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 21.

Znovusjednocení Německa se událo zrovna v době, kdy snaha o evropskou integraci díky návrhu Hospodářské a měnové unie získala na větší intenzitě. Berlínská zeď byla stržena zhruba měsíc před zasedáním Evropské rady ve Štrasburku, která měla určit datum konání mezivládní konference o HMU. Je logické, že takováto událost musela nutně ovlivnit pozici SRN. Jakým způsobem? Vliv rýsujícího se znovusjednocení šlo zaznamenat již právě ve Štrasburku. Ačkoliv Německo s Francií původně svorně bojovalo za co nejbližší termín konání konference, ve Štrasburku už se Kohl nijak výrazně za brzký termín konference neangažoval. Hlavním důvodem byly hlavně domácí starosti s připravovaným znovusjednocením, což potvrzuje i jeden z autorů Delorovy zprávy Niels Thygesen: „Kancelář [Helmut] Kohl se od té chvíle musel koncentrovat více na projekt sjednocení Německa. Od zimy 1989/90 už měnové unii nevěnoval tolik pozornosti“.⁵³ Nakonec byl i přes snahy Německa o odsunutí termínu konference schválen konec roku 1990, což Kohlovi nevyhovovalo hlavně z toho důvodu, že v prosinci 1990 se měly konat první celoněmecké volby.⁵⁴ Nejen znovusjednocení, ale i předvolební kampaň tak odváděly pozornost kancléře od soustředění se na vyjednávání o EMU. Mezivládní konference, resp. summit totiž byl pouze vrcholem jednání. Hlavní práce musela být odvedena během celého předcházejícího roku, kdy země budovaly svoji pozici a prosazovaly své návrhy do konceptu budoucí smlouvy.

I přesto, podle profesora ekonomie Petera Bernholze z Universität Basel, znamenalo německé znovusjednocení vzpruhu pro plánovanou HMU, což autor dokazuje na tom, že členové Evropského společenství v čele s Francií začali ještě víc usilovat o integraci SRN do ES.⁵⁵ Německo k této mezinárodní odezvě nezůstalo netečné a, přestože by nejraději o něco oddálilo konferenci (která se nakonec konala v Maastrichtu), chtělo zároveň ukázat své evropanství a také to, že Německo i ve sjednocené podobě zůstane nadále nedílnou součástí Evropy. Z tohoto pohledu se pád zdi udál ve výhodnou dobu, jelikož zapojení hospodářsky silného Německa

⁵³ Niels Thygesen, interview vedl Chris Mulhearn und Howard R. Vane, sídlo OECD v Paříži, 21.11.2006, in Chris Mulhearn und Howard R. Vane, *The Euro: Its Origins, Development and Prospects* (Cheltenham: Edward Elgar, 2008), 80. Originál: „Chancellor [Helmut] Kohl from then on had to concentrate more on the German unification project. He didn't devote all that much attention to monetary union from the winter of 1989/90.“

⁵⁴ Rehfeld, „Europäische Währungspolitik“, 161.

⁵⁵ Bernholz, „The Bundesbank“, 775.

do Hospodářské a měnové unie se jevílo jako nejlepší důkaz jeho evropského směřování. Rozhodné kroky byly potřeba hlavně kvůli Francii, která měla po neblahých zkušenostech z hospodářsky silného souseda obavy.⁵⁶ Jak píší Josef Janning a Melanie Piepenschneider, tyto obavy se nakonec nenaplnily: „Ve stanoviscích evropských partnerů neustále vyjadřovaná obava, že by mohlo kvůli německé jednotě dojít k ztrátě podstaty [dosavadní] německé evropské politiky, se nepotvrdila. [...] Německé vládě bylo v listopadu 1989 každý den jasnější, že musí v domácí politice jednat iniciativně, ale zároveň musí zůstat věrohodnou na úrovni evropské politiky“.⁵⁷

V tuto dobu byly pro Německo zásadní vztahy hlavně se dvěma konkrétními členy Evropského společenství – „vítěznými mocnostmi“ ze 2. světové války Francií a Velkou Británií. Tyto země se totiž vedle USA a SSSR účastnily rozhovorů „dva plus čtyři“ a jejich souhlas byl potřeba k oficiálnímu povolení znovusjednocení Německa. Pro Francii bylo důležité, aby se Německo do HMU zapojilo. Držela se totiž původní vize Schumanova plánu: „usmířit protiklady skrze integraci“.⁵⁸ Zato pozice Velké Británie byla zcela opačná: „Pro britskou ministerskou předsedkyni Margaret Thatcher bylo německé sjednocení dalším důvodem k odmítání Hospodářské a měnové unie. Obávala se, že by nyní ještě větší Německo mohlo dominovat [Evropskému] společenství“.⁵⁹ Tento citát vystihuje do značné míry i celkovou pozici Velké Británie během rozhovorů 2+4, která byla vůči

⁵⁶ Neblahými zkušenostmi je zde myšlena např. prusko-francouzská válka z let 1870-1871 nebo 2. světová válka (rok 1940 a tzv. Bitva o Francii).

⁵⁷ Josef Janning a Melanie Piepenschneider, *Deutschland in Europa: eine Bilanz europäischer Einigungspolitik* (Melle: Knoth, 1993), 43. Originál: „Die in den Stellungnahmen der europäischen Partner immer wieder artikuliert Sorge, durch die deutsche Einheit könne es zu einem Substanzverlust der deutschen Europapolitik kommen, trat nicht ein. [...] Für die Bundesregierung wurde im November 1989 nahezu täglich deutlicher, daß sie Zugleich deutschlandpolitisch initiativ werden und europapolitisch galubwürdig bleiben mußte.“

⁵⁸ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 22. Originál: „[...] Gegensätze durch Integration auszusöhnen“

⁵⁹ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 22. Originál: „Für die britische Premierministerin Margaret Thatcher war die deutsche Einigung ein zusätzlicher Grund, die Wirtschafts- und Währungsunion abzulehnen. Sie befürchtete, dass nun noch größere Deutschland könne die Gemeinschaft dominieren.“

znovusjednocení Německa spíše odmítavá. Jelikož se ale Thatcher nesetkala s podporou ostatních, smlouvu 2+4 nakonec podepsala.⁶⁰

Snaha Němců ukázat, že evropská integrace pro ně zůstává prioritou, vedla Kohla ještě k dalšímu kroku. Ve spolupráci s francouzským prezidentem Mitterrandem napsal před zasedáním Evropské rady v dubnu 1990 v Dublinu oficiální dopis adresovaný jejímu irskému předsedovi Charlesi Haugheyovi. V něm Kohl a Mitterrand v souvislosti se znovusjednocením píší o potřebě urychlení integrace a navrhují kromě mezivládní konference o HMU ještě druhou, paralelní konferenci o politické unii.⁶¹ Tato paralelní konference⁶² se nakonec uskutečnila, nicméně její výsledky nelze pokládat za úspěch, jelikož i když došlo k určitým dohodám v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky a justice, reálně žádná politická unie v Evropě nevznikla, za což byl Kohl na domácí scéně tvrdě kritizován.⁶³

Mohlo tedy být německé znovusjednocení motivací k vytvoření HMU? Pokud se podíváme na načasování, vstoupilo znovusjednocení do již započatého procesu. První impulsy jsou z počátku roku 1988, tedy téměř rok a tři čtvrtě před tím, než došlo k pádu Berlínské zdi. Už z tohoto chronologického pohledu nemohlo být znovusjednocení primárním důvodem. To ovšem neznamená, že nehrálo vůbec žádnou roli. Naopak ještě utvrdilo Kohla, že hlubší evropská integrace je krok správným směrem. I přes vliv domácích událostí se ale Kohl nepřestal koncentrovat na jádro problému a nepodlehł zcela vnějšímu tlaku ostatních zemí Evropského společenství, což dokládá Wilhelm Schönfelder a Elke Thiel⁶⁴: „Představa, že by německá strana kvůli německému a evropskému sjednocování přistoupila

⁶⁰ Valérie Guérin-Sendelbach, „Das wiedervereinigte Deutschland: die französische Perspektive“, in *Deutschland 1949-1989: von der Zweistaatlichkeit zur Einheit*, eds. Jürgen Elvert a Friederike Krüger (Stuttgart: Steiner, 2003), 227.

⁶¹ Janning a Piepenschneider, „Deutschland in Europa“, 44.

⁶² Konference o HMU i o politické unii byly zahájeny 14. a 15. prosince 1990 v Římě a vyvrcholily summitem v Maastrichtu ve dnech 9.-10. prosince 1991. Viz „Maastrichtská smlouva o Evropské unii“, oficiální web Evropské unie, http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_cs.htm (staženo 20.12.2014).

⁶³ Mark Duckenfield, *Business and the Euro: business groups and the politics of EMU in Germany and the United Kingdom* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2006), 48.

⁶⁴ Prof. dr. Elke Thiel je honorární profesorkou na Otto-Friedrich-Universität Bamberg, dr. Wilhelm Schönfelder je bývalý stálý zástupce SRN při EU.

na „falešné“ kompromisy, v žádném případě neplatí. Německá vyjednávací pozice se stále soustředila výlučně na samotnou problematiku“.⁶⁵ Nelze tedy zjednodušeně říci, že Německo vyměnilo svoji D-Mark za souhlas se znovusjednocením, i když do určité míry snaha přesvědčit partnery o bezpečnosti znovusjednoceného Německa s uží mēnovou integrací souvisí. Závěrem lze tedy shrnout, že znovusjednocení vytvořilo příznivé podmínky pro proces vytvoření měnové unie. Zároveň ho lze považovat i za jeden z aspektů německé motivace, který by patřil do skupiny vnějších politických faktorů.

⁶⁵ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 22. Originál: „Die Vorstellung, daß um der deutschen und europäischen Einigung willen von deutscher Seite „falsche“ Kompromisse eingegangen worden seien, treffen keineswegs zu. Die deutsche Verhandlungsposition orientierte sich stets ausschließlich an der eigentlichen Sachproblematik.“

3 Ekonomická motivace Německa

Dosud byly v této bakalářské práci prezentovány hlavně politické motivační faktory, které mohly působit na Německou pozici při vyjednávání o Hospodářské a měnové unii. Na tomto místě bude naopak věnován prostor představení ekonomických faktorů. Jelikož bylo Evropské společenství od svého začátku postaveno na integraci ekonomické, je nasnadě, že i HMU byla motivována ekonomickými pohnutkami. Jaké ale byly v případě Německa, které těžilo z role kotevní měny v Evropském měnovém systému? Tato část bude rozdělena do čtyř větších tematických celků, které se pokusí problematiku blíže osvětlit. Nejprve se zmíním o rozboru přínosů a nákladů, který si nechala vypracovat Evropská komise, a v návaznosti poté se přesunu ke konceptu „nekompatibilní trojice“, který sice ve zmíněném rozboru chybí, ale v motivaci Německa mohl hrát roli. Dále pak popíši základní spor mezi monetaristy a ekonomisty, který se projevil již ve spojitosti s Delorsovou zprávou, ale zatím nebyl zmíněn, a nakonec představím teorii optimálních měnových oblastí a její (ne)využití v případě posuzování měnové unie v Evropě.

3.1 Jeden trh, jedny peníze

Nadpis „Jeden trh, jedny peníze“⁶⁶ je zároveň i názvem studie ekonomických přínosů a nákladů, který si nechala vypracovat Evropská komise od Generálního ředitelství pro hospodářské a finanční záležitosti (ECFIN). Vypracování tohoto zhodnocení zadala EK během přípravných vyjednávání na závěrečnou konferenci a zpráva tak vyšla v říjnu 1990. Jako zdůvodnění potřeby probrat ekonomickou stránku věci uvedla EK v úvodu do studie následující: „Zatímco obsah agendy je jak ekonomický tak i politický, celý proces bude stát nebo padat na základě funkčních kvalit hospodářské a měnové unie“.⁶⁷ Jinými slovy je pro úspěšné trvání HMU potřeba kvalitní ekonomický základ, nikoliv jen politická vůle. Stěžejní částí studie jsou proto

⁶⁶ celý název zní: One market, one money: An evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union

⁶⁷ Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money: An evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union“, *European Economy* 44, (říjen 1990), 5. Originál: „While the content of the agenda is both economic and political, the whole proces will stand or fall on the basis of the functional qualities of the economic and monetary union.“

kapitoly zabývající se ekonomickými přínosy a náklady v obecném měřítku. Tyto pregnantně shrnuje von Braun, podle nějž jsem je přepracovala do stručné tabulky pro lepší přehlednost:

Tabulka 3.1: Přínosy a náklady HMU v Evropském společenství

Přínosy	Náklady
• vyšší efektivita díky odstranění kolísání směnných kurzů → tím se odstraní zároveň i nejistota spojená s tímto kolísáním a transakční náklady⁶⁸ • boj s inflací a konvergující fiskální politika zvýší stabilitu hospodářství • vyšší transparentnost trhu • trh získá impuls k růstu a vyšší zaměstnanosti • jednotná měna bude mít v mezinárodním měřítku větší váhu a význam	• ztráta směnného kurzu jakožto nástroje, kterým lze ovlivnit obchodní bilanci a inflaci v zemi • dočasné náklady při boji s inflací (předpoklad krátkodobého poklesu výroby a růstu nezaměstnanosti) • snížení zisku z tzv. ražebného (zisk z tisku a ražby peněz) a inflace

Zdroj: vlastní zpracování podle von Braun, „Die monetäre Integration“, 93 – 95.

Tabulka ukazuje klady a zápory HMU v rovině obecné, které lze vztáhnout na všechny potenciální členy budoucí unie. V případě Evropského společenství se ale jednalo o svazek dvanácti dosti heterogenních zemí, které se přinejmenším podle objektivního kritéria (ne)účasti v Evropském mechanismu směnných kurzů dělily do tří skupin na: „tvrdé“ jádro, které dodržovalo úzký pás výkyvů (DE, FR, IT, BE, NL, LU, DK, IR), „měkký“ obal, který se držel alespoň v širším pásmu ERM (ŠP, UK), a „periferii“, která se ERM neúčastnila vůbec (GR, PT).⁶⁹ I když Německo bylo řazeno do tvrdého jádra, přesto i tak vybočovalo díky svému úspěšnému boji s inflací

⁶⁸ Transakčními náklady se v tomto kontextu rozumí především bankovní poplatky a náklady na zajištění obchodů.

⁶⁹ Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money“, 235-244.

a hlavně mimořádnému postavení v EMS. I z tohoto důvodu obsahuje studie výčet přínosů a nákladů z pohledu jednotlivých zemí. V úvodu části, která se věnuje německému pohledu, je zdůrazněna speciální pozice Německa, ze které vyplývá, že hlavní všeobecný přínos, tj. vyšší stabilita hospodářství, se na Německo nevztahuje, neboť té dosáhlo již díky svému postavení v EMS.

Hlavní přínosy je tedy potřeba hledat jinde. Studie proto identifikuje jako hlavní výhodu oblast exportu, kde by Německo (jakožto největší exportér v ES) mohlo profitovat ze stability a transparentnosti cen. Zároveň by se díky eliminaci nejistoty plynoucí z pohybu směnných kurzů zvýšila atraktivita Německa pro investory. Podle autorů by ale Německo na snížení transakčních nákladů ušetřilo pouze minimum, jelikož většina jeho obchodu byla tak jako tak fakturována v D-mark.⁷⁰ Studie jmenuje ještě jednu výhodu, která má ale nejistý výsledek. V případě, že by budoucí Evropská centrální banka (ve studii ještě nazývaná původním označením EuroFed) dobře plnila svůj cíl - udržování cenové stability, Německo by bylo méně ohroženo hrozbou importované inflace.⁷¹ Autoři pak jmenují ještě několik drobných výhod, ale značnou část textu upozorňují i na ekonomické nevýhody: možné podhodnocení D-mark při vstupu do HMU a krátkodobé zvýšení inflace a úrokové míry.⁷² Zajímavé je, že se studie nezmiňuje o ztrátě výhod, které Německu plynuly z EMS, především pak možnosti udržovat směnný kurz na míru svým potřebám. I když se studie snaží vyznít relativně optimisticky v tom, že o HMU tvrdí, že se jedná o hru s kladným součtem,⁷³ kde všichni z účasti získají, v případě Německa je složitější si ekonomický optimismus udržet, neboť se od zapojení do HMU nedalo (alespoň v prvních letech fungování) výrazné hospodářské zlepšení Německa očekávat, spíše naopak.⁷⁴

3.2 Nekompatibilní trojice

⁷⁰ Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money“, 235.

⁷¹ Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money“, 235.

⁷² Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money“, 236.

⁷³ Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money“, 235.

⁷⁴ Důvody pro tvrzení, jsou uvedeny výše v odstavci, jedná se o možné podhodnocení D-mark při vstupu do HMU a krátkodobé zvýšení inflace a úrokové míry, což jsou faktory působící proti růstu hospodářství.

Jak již bylo popsáno, studie Jeden trh, jedny peníze se soustředí na analýzu přínosů a nákladů, která se ale v případě Německa jeví jako nedostačující. Přesto ale ekonomická teorie nabízí jeden koncept, který osvětluje, proč by Evropský měnový systém nebyl do budoucna funkční a proč by naopak bylo výhodné přejít do plnohodnotné měnové unie. Koncept se nazývá „nekompatibilní trojice“ (anglicky Trilogy Impossible, francouzsky Triangle d'incompatibilité) a vysvětluje nekompatibilitnost autonomní národní měnové politiky, fixovaných směnných kurzů (jak tomu bylo v EMS) a plné mobility kapitálu. Vždy je možné dosáhnout pouze dvou cílů ze tří a to v libovolné kombinaci. Problém s „trojicí“ v Evropě vyvstal až s Jednotným evropským aktem z roku 1987, ve kterém se ES zavázalo liberalizovat vnitřní trh a umožnit čtyři základní svobody – volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu. Přičemž datum umožnění volného pohybu kapitálu bylo stanoveno na 1.7.1990. Pro lepší pochopení situace budu ilustrovat „nekompatibilní trojici“ tabulkou podle von Brauna.

Tabulka 3.2: Nekompatibilní trojice - příklady

země / uskupení	autonomní měnová politika	fixované směnné kurzy	volný pohyb kapitálu
Francie do 1.7.1990	ano	ano	ne
Francie po 1.7.1990	ne (Banque de France se řídila politikou Bundesbanky)	ano	ano
Velká Británie	ano	ne (vystoupila z EMS v roce 1992)	ano
Německo	ano	ne (Německo se orientovalo na dolarové trhy, směnné parity držely ostatní členové EMS)	ano
Evropská měnová unie	ano (jednotnou měnovou politiku provádí Evropská centrální banka)	ne (euro je samostatná měna a není na žádnou jinou měnu fixované)	ano

zdroj: vlastní zpracování podle von Braun, „Die monetäre Integration“, 80.

Z tabulky vyplývá, že před zavedením volného pohybu kapitálu mohla Francie provádět vlastní monetární politiku. De facto se však již před rozhodným datem 1.7.1990 řídila restriktivním německým postojem k měnové politice. Jednalo se ale o autonomní rozhodnutí na podporu výhod, které přinášel EMS. Jak již bylo zmíněno, označovala Francie tuto politiku přívlastkem „franc fort“.⁷⁵ Po roce 1990 už ale bylo následování Bundesbanky explicitní, jelikož odpadl nástroj kontroly pohybu kapitálu. Kontrola kapitálu sloužila hlavně ke korekci nerovnováhy v platební bilanci státu a to především v prevenci odlivu kapitálu, pokud se domácí úroková míra nacházela pod úrokovou mírou jiného člena EMS. V čem spočívá nebezpečí volného pohybu kapitálu při fixních kurzech a autonomní politice vysvětluje von Braun následovně: „Odstranění překážek pohybu kapitálu způsobí v této situaci, že spekulativní kapitál může být z měny, která čelí - např. kvůli zvýšené inflaci – (reálným) devalvačním tlakům, během krátkého času odveden. Pak by postižené centrální banky za takových okolností velmi rychle vyčerpaly své devizové rezervy určené k podpůrným nákupům“.⁷⁶

Z tabulky nicméně vyplývá, že jelikož Německo mohlo provádět svou autonomní politiku, tento problém by ho v případě, že by nechtělo brát ohledy na ostatní země, nemusel nijak trápit. Co pro Německo ale ohrožením bylo, vyplývalo ze zcela reálné možné reakce zemí, které by se musely přizpůsobit se svojí monetární politikou. Tím, že ostatními zemím byla, jak píše von Braun, „amputována“ monetární politika, zbyla jim na usměrňování hospodářství pouze politika fiskální. V té se zjednodušeně nabízejí dvě možnosti – daně a půjčky⁷⁷, přičemž druhá možnost je zdaleka efektivnější. Hrozí tedy riziko zvyšujících se deficitů a tím i dluhů a tím i politiky

⁷⁵ von Braun, „Die monetäre Integration“, 117.

⁷⁶ von Braun, „Die monetäre Integration“, 79. Originál: „Die Befreiung von Transferhindernissen für Kapital bewirkt in dieser Situation, daß spekulative Kapitalbestände aus einer – etwa infolge erhöhten Preisauftriebs – unter (realen) Abwertungsdruck geratenen Währung innerhalb kürzester Zeit abgezogen werden können, so daß die betroffenen Zentralbanken u. U. sehr schnell ihre zu Stützungskäufen einsetzbaren Devisenreserven erschöpft haben würden.“

⁷⁷ V případě daní se jedná o jejich zvýšení. Tím, jak roste mobilita faktorů, by mohlo zvýšení daní vést k tomu, že se produkční faktory přesunou do země s nižší daňovou zátěží, a proto země spíše preferují půjčky. Peníze do deficitního státního rozpočtu je možno získat např. od občanů (skrze dluhopisy) nebo od bank (domácích i zahraničních). Viz von Braun, „Die monetäre Integration“, 81.

známé jako „beggar-thy-neighbour“ neboli „ožebrač svého souseda“.⁷⁸ Ta v podstatě spočívá v tom, že země dělá to, co považuje za nejlepší pro sebe např. z hlediska růstu zaměstnanosti nebo zvyšování vývozu a nebere nikterak ohledy na své okolí, které je ale jejím jednáním poškozeno. Prakticky vede tato politika k protekcionistickým opatřením, z nichž ale nakonec podle Josepha E. Stiglitze a Carla E. Walshe neprofituje nikdo, neboť import a export spolu vzájemně souvisejí.⁷⁹

To už mohla být pro Německo reálná hrozba, jelikož mu jakožto silnému exportérovi, a to především do zemí ES, záleželo na jejich hospodářské ale i politické stabilitě. O snaze prevence vysoké zadluženosti ekonomik ostatně svědčí i to, že mezi konvergenční kritéria, na kterých se státy dohodly na mezivládní konferenci v Maastrichtu bylo i kritérium maximální výše zadluženosti (60 % HDP) a rozpočtového deficitu (3 % HDP). Neudržitelnost koncepce Evropského měnového systému již byla v této práci zmíněna z pohledu politického. Nyní lze ale tento faktor přidat i na seznam ekonomických motivů.

3.3 Monetaristé versus ekonomisté

Předchozí ekonomické pohledy na měnovou unii byly převážně od ekonomů z praxe. Následující část představí dvě skupiny – ekonomisty a monetaristy, na které se rozdělili (nejen) ekonomové z akademické sféry nejen v rámci Německa ale i napříč celým Evropským společenstvím.⁸⁰ Tento spor nebyl na přelomu 80. a 90. let 20. století ničím novým, neboť započal již v souvislosti s Wernerovou komisí. Nejprve představím teze obou skupin a v závěru této kapitoly se pokusím posoudit, jaký mohl mít tento spor vliv na pozici resp. motivaci Německa.

⁷⁸ von Braun, „Die monetäre Integration“, 82.

⁷⁹ Joseph E. Stiglitz a Carl E. Walsh, *Mikroökonomie: Band 1 zur Volkswirtschaftslehre, Volume 1* (Mnichov: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2010), 508.

⁸⁰ Kromě ekonomistů a monetaristů existovala ve Velké Británii ještě třetí skupina – tzv. pragmatici. Tento menšinový proud prosazoval myšlenku, že by paralelně existovala evropská měna a všechny národní měny. Měny by spolu vzájemně soutěžily a společnou měnou by se stala ta, která by se stala vítězem konkurenčního klání. Více k pragmatikům Oldřich Dědek, *Historie evropské měnové integrace: od národních měn k euru* (Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2008), 116-117.

Akademický svět ekonomů se s oživením myšlenky měnové unie po skoro 20ti letech opět rozdělil na dva tábory. Skupina monetaristů (neboli také teleskopistů) zastávala tzv. „teorii lokomotivy“ (Lokomotivtheorie) popř. nazývanou „teorií základního kamene“ (Grundsteintheorie). Oba názvy jsou velmi výstižné a ulehčují vysvětlení, proto použijí jejich kombinaci. Podle monetaristů je se vznikem měnové unie a doprovodných institucí (jako např. Evropská centrální banka, ECB) položen základní kámen pro větší konvergenci ekonomik. Potřeba sladit hospodářství pak země táhne společně jako lokomotiva a v podstatě je nutí konvergenci akcelarovat.⁸¹ Reprezentantem tohoto proudu v Německu byl bývalý kancléř Helmut Schmidt. Ten svůj názor vyjádřil v týdeníku Die Zeit, kde v článku „Blockiert von Kleinmütigen“ (Blokování malomyslnými) obhajoval svůj postoj monetaristy. Schmidt zde ilustruje svůj názor na teoretickém případu, kdy by tři zóny, na které bylo západní Německo vítěznými mocnostmi rozděleno po 2. Světové válce, zavedly každá jinou měnu: „[P]ak by už čtyři desetiletí byly ve Frankfurtu, v Düsseldorfu a v Mainzu velmi rozdílné úrokové sazby, vývoj hodnoty peněz a devalvace i revalvace v rámci těchto tří měn. Dnešní společný trh by ve Spolkové republice vůbec nevznikl. [...] Díky tehdejšímu rozumu okupujících mocností jsme zůstali ušetřeni takového nesmyslu. V Evropském společenství se ale bohužel podobné rozumné chování zatím neprosadilo“.⁸² Zároveň Schmidt také připomíná úspěchy Evropského měnového systému, který se zpočátku setkal s podobným odporem (hl. ze strany guvernéra Bundesbanky Otmara Emmingera) jako nyní EMU.⁸³

Druhý tábor tvoří ekonomisté (alternativně nazývaní fundamentalisté) a jejich „korunovační teorie“. Podle ekonomistů je potřeba, aby země nejprve prokázaly dostatečný stupeň konvergence předtím, než vstoupí do měnové unie. Společná měna

⁸¹ Oldřich Dědek, *Historie evropské měnové integrace: od národních měn k euru* (Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2008), 115.

⁸² „Blockiert von Kleinmütigen, von Helmut Schmidt“, oficiální web týdeníku Die Zeit, <http://www.zeit.de/1988/17/blockiert-von-kleinmuetigen> (staženo 21.11.2014). Originál: „[D]ann gäbe es seit vier Jahrzehnten in Frankfurt, in Düsseldorf und in Mainz sehr verschiedene Zinssätze, Geldwertentwicklungen und Auf- wie auch Abwertungen zwischen den drei Währungen. Der heutige gemeinsame Markt der Bundesrepublik wäre überhaupt nicht zustande gekommen. [...] Dank der damaligen Vernunft der Besatzungsmächte ist uns ein solcher Unfug erspart geblieben. Leider aber hat sich eine ähnliche Vernunft in der Europäischen Gemeinschaft bisher noch nicht durchgesetzt.“

⁸³ „Blockiert von Kleinmütigen, von Helmut Schmidt“, oficiální web týdeníku Die Zeit, <http://www.zeit.de/1988/17/blockiert-von-kleinmuetigen> (staženo 21.11.2014).

a centrální banka by měly předchozí proces konvergence pouze završit, tedy korunovat. Zástupcem této skupiny byl např. Otmar Issing, pozdější hlavní ekonom ECB, a také Gerhard Stoltenberg, tehdejší ministr financí.⁸⁴

Tento spor se odehrával i na mezistátní úrovni a zasáhl i do vyjednávání Maastrichtské smlouvy – jako zástupce monetaristů lze jmenovat Francii a Itálii, do skupiny ekonomistů se řadilo Německo a Nizozemí. Podle Oldřicha Dědka se dokonce jednalo o jeden ze sporných bodů, který nebyl vyřešen během přípravných rok trvajících jednání na různých úrovních a finálního kompromisu bylo dosaženo až během summitu v Maastrichtu. Protože Německo bylo pro HMU klíčové, bylo nutné najít kompromis mezi oběma tábory. Kompromis byl nakonec uskutečněn ve dvou bodech. Prvním byly tzv. konvergenční kritéria, která musela země splnit, pokud chtěla vstoupit do HMU. Jedná se celkem o čtyři (resp. pět) podmínek, které jsou hojně skloňovány dodnes. Jsou to: 1) Kritérium cenové stability, 2) Kritérium dlouhodobě udržitelného stavu veřejných financí (deficit státního rozpočtu max. 3 % HDP, veřejný dluh max. 60 % HDP), 3) Kritérium stability kurzu měny a účasti v ERM II, 4) Kritérium dlouhodobých úrokových sazeb.⁸⁵ Tímto měla být zajištěna alespoň částečná konvergence ekonomik. Pokud budeme předbíhat vývoj, můžeme konstatovat, že když došlo na zhodnocení kritérií při určování členů HMU, byl použit „politicky umírněný“ výklad a do měnové unie byly přijaty i země, které kritéria nesplňovaly.

Druhým bodem, ve kterém monetaristé a ekonomisté udělali kompromis, bylo stanovení začátku měnové unie.⁸⁶ Znění článku 109j Smlouvy o Evropské unii (=Maastrichtská smlouva) je následující: „Pokud nebude do konce roku 1997 stanoveno datum zahájení třetí etapy, začne třetí etapa 1. ledna 1999“.⁸⁷ Uvedené znění je kompromisem v tom smyslu, že monetaristé považovali stanovení data

⁸⁴ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 31.

⁸⁵ „Kritéria konvergence“, oficiální web České národní banky, https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/mezinarodni_vztahy/cr_eu_integrace/eu_integrace_04.html (staženo 20.12.2014).

⁸⁶ Dědek, „Historie evropské měnové integrace“, 115-116.

⁸⁷ Hlava VI, kapitola 4, článek 109j Smlouvy o Evropské unii, podepsána v Maastrichtu 7. února 1992, http://www.europeanlawmonitor.org/downloads/Treaty_on_European_Union.htm (staženo 23.11.2014). Originál: „If by the end of 1997 the date for the beginning of the third stage has not been set, the third stage shall start on 1 January 1999.“

za nástroj akcelerace konvergence. Ekonomisté naopak chtěli počkat, než vhodná míra konvergence nastane před měnovou unií. Výsledný text Maastrichtské smlouvy vychází oběma skupinám vstříc v tom, že umožňuje domluvit dřívější termín začátku, ale zároveň zakotvuje do smlouvy určitý automatismus pro případ, že by se země např. kvůli nedostačující konvergenci ekonomik nedomluvily.

Vliv na pozici Německa představil předchozí odstavec, který ilustroval, jakým způsobem byl proveden průsečík mezi pozicemi ekonomistů a monetaristů. Mohly mít ale tábory ekonomistů a monetaristů vliv i na motivaci Německa? Jak bylo řečeno na začátku této kapitoly, spor se týkal hlavně ekonomů z akademické sféry. Ti však v Německu měli na politiky určitý vliv, který vyplýval z toho, že v Německu je akademická obec a odbornost vysoce ceněna. V případě HMU ale Schönfelder a Thiel hovoří o tom, že se univerzitní ekonomové uzavřeli do „Elfenbeinturm ökonomischer Prämissen“ („slonovinové věže ekonomických premis“) a ztratili tak kontakt s reálným světem a hlavně s politiky. V Německu převládla skupina ekonomistů, kteří se měnové unii vytrvale bránili. Kritizovali zejména nedostatečnou konvergenci ekonomik, finanční politiky, nevyrovnanost mezi průmyslovými centry a periferiemi a vyzdvihovali fakt, že cenová stabilita nemůže být dosažena kompromisy.⁸⁸ Tento postoj vynesl univerzitním ekonomům jedině: „Kvůli tomuto odmítavému postoji ztratila ekonomie jakožto věda do značné míry svůj vliv na politický proces vytváření HMU“.⁸⁹ Teorie monetaristů a ekonomistů tedy hrály v motivaci Německa roli jen do té míry, pokud je zastával ten který politik. Ekonomové z akademické obce ale pozici Německa ovlivnili jen minimálně.

3.4 Evropské společenství – optimální měnová oblast?

V této poslední části kapitoly pojednávající o možné ekonomické motivaci Německa na měnové unii v rámci Evropského společenství představím teorii, kterou profesor

⁸⁸ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 37-38.

⁸⁹ Schönfelder a Thiel, „Ein Markt – Eine Währung“, 38. Originál: „Mit dieser ablehnenden Grundhaltung verlor die Wirtschaftswissenschaft weitgehend ihren Einfluß auf den politischen Prozeß der Ausgestaltung der WWU.“

Oldřich Dědek⁹⁰ nazývá kultovní doktrínou měnové integrace.⁹¹ Jedná o se o teorii optimální měnové oblasti (Optimum Currency Area, OCA), kterou v 60. letech 20. století vymyslel držitel Nobelovy ceny za ekonomii Robert Mundell. V souvislosti se snahou politiků vytvořit v Evropě měnovou unii byla tato teorie, jak v 70. letech tak i později na konci 80. a na počátku 90. let 20. stol., často zmiňována a pokusně i aplikována. Následující text by měl shrnout poznatky o OCA a pokusit se vyvodit, jestli výsledky, ke kterým ekonomové došli, mohly motivovat Německo, aby se zasazovalo o měnovou unii.

Nejprve je potřeba definovat, o co se v teorii OCA vlastně jedná. Srozumitelný popis myšlenky předkládá např. Otmar Issing: „Jeden stát – jedna měna. V sedmdesátých letech minulého století si někteří ekonomové položili – tehdy překvapivou – otázku, jestli lze tuto historickou pravidelnost považovat za ekonomicky nutně smysluplnou. Nemohlo být možné, aby hospodářské vztahy v pohraniční oblasti mezi dvěma (nebo více) zeměmi byly tak úzké, aby zde existence rozdílných měn působila rušivě [...]“.⁹² Z definice vyplývá, že pokud nějaké země tvoří OCA, vyplatí se nahradit princip jeden stát – jedna měna za jeden trh – jedna měna. To byl ostatně i název již zmiňované studie, kterou si nechala vypracovat Evropská komise, a která se mj. teorií OCA také zabývala. Zásadní otázkou nicméně je, jak lze rozpoznat, zda nějaká oblast – ať už v rámci jedné země, v příhraniční oblasti nebo skupina zemí – tvoří optimální měnovou oblast. Rozhodování usnadňují kritéria OCA. Mundell definoval v rámci své teorie tři základní kritéria, která jeho pokračovatelé dále doplnili. Vzhledem k obsáhlosti celé teorie OCA zde uvedu pouze tři základní kritéria podle Mundella. U nich bude také posouzeno, jak Evropské společenství dané podmínky splňovalo.

Prvním kritériem je to, do jaké míry spolu země z potenciální OCA obchodují. Podle Mulhearna a Vanea je v tomto kritériu Evropské společenství na prvním místě

⁹⁰ Prof. Ing. Oldřich Dědek Csc. je od roku 2007 Národním koordinátorem pro zavedení eura v ČR. Přednáší mj. na Institutu ekonomických studií FSV UK.

⁹¹ Dědek, „Historie evropské měnové integrace“, 143.

⁹² Otmar Issing, *Der Euro: Geburt – Erfolg – Zukunft* (München: Verlag Franz Vahlen, 2008), 42. Originál: „Ein Staat – eine Währung. In den sechziger Jahren des letzten Jahrhunderts stellten einige Ökonomen die – demnach – überraschende Frage, ob diese historische Regelmäßigkeit auch ökonomisch als unbedingt sinnvoll anzusehen ist. Könnte es nicht sein, dass die wirtschaftlichen Beziehungen im Grenzgebiet zwischen zwei (oder mehr) Ländern so eng sind, dass hier die Existenz verschiedener Währungen störend wirkt [...]“.

na světě na seznamu teoretických kandidátů na optimální měnovou oblast.⁹³ Toto jejich tvrzení lze doložit pomocí dat od Světové obchodní organizace.

Tabulka 3.3: Objem obchodu EU 15 podle země v % v roce 1995

Země / uskupení	Export v %	Import v %
EU 15	64,0	65,2
USA	6,4	6,8
Čína	0,9	1,8
Japonsko	2,0	3,6
Švýcarsko	3,2	2,7

Zdroj: vlastní zpracování, data od „Statistiky Světové obchodní organizace“, oficiální web WTO, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2004_e/its04_byregion_e.pdf (staženo 23.11.2014).

Z tabulky, která je aktuální k roku 1995, kdy se Evropská unie⁹⁴ sestávala z 15 členů, vyplývá, že EU 15 vyvezla 64 % objemu svého exportu do zemí EU 15, odkud také dovezla 65,2 % svého importu. Pro ilustraci uvádím několik dalších jednotlivých obchodních partnerů (USA, Čínu, Japonsko a Švýcarsko), s nimiž probíhal obchod v relativně „zanedbatelných“ objemech ve srovnání s tím, jak čilý obchodní ruch panoval v rámci EU 15.

Druhé kritérium definují Mulhearn a Vane jako „[...] stupeň symetrie ekonomických šoků a hospodářských cyklů[...]“.⁹⁵ Vzhledem k době, jakou země strávily společně v EMS a stupni jejich obchodního propletení, lze odvodit, že obchodní cykly mohly být relativně dobře sladěné, i když podle ekonomů-akademiků, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, byla konvergence nedostatečná. Kritérium OCA totiž nestanovuje, co je již dostatečné sladění a co ještě ne, což je právě jedním z problémů této teorie. Proto může být na danou věc nahlíženo různě.⁹⁶

⁹³ Mulhearn a Vane, „The euro“, 69.

⁹⁴ Změna názvu z Evropského společenství na Evropskou unii proběhla v roce 1993 uzákoněním v Maastrichtské Smlouvě o Evropské Unii, která je v této práci probírána.

⁹⁵ Mulhearn a Vane, „The euro“, 68-69. Originál: „[...] the degree of symmetry in economic shocks and business cycles [...]“

⁹⁶ von Braun, „Die monetäre Integration“, 65.

Třetím, asi nejčastěji zmiňovaným kritériem, je dostatečná flexibilita trhu práce. Toto kritérium se týká hlavně mobility pracovních sil a také výše platů. Teorie OCA pracuje v tomto případě s pojmem „asymetrický šok“, což je událost, která postihne pouze nějakého člena měnové unie, anebo zasáhne všechny, ale s různou intenzitou.⁹⁷ Příkladem je např. snížení poptávky po produktu A. Pokud produkt A vyrábějí všechny země zhruba stejně, jedná se o šok symetrický. Pokud ale vyrábí produkt A pouze jedna země, dojde zde k utlumení výroby a uvolnění pracovních sil. Pokud je pracovní trh flexibilní, sníží se platy v odvětví a část pracovních sil se přesune jinam, čímž je asymetrický šok vyrovnán. V rámci měnové unie se pak přesun pracovních sil uvažuje nejen uvnitř země, ale i mezi zeměmi, což je zvláště v rozmanité Evropské unii z důvodu jazykových a kulturních bariér stále problematické. Asymetrickým šokem však mohou být i výjimečné události (např. německé znovusjednocení) nebo aktuálně ruské embargo na potraviny v souvislosti s krizí na Ukrajině, které postihlo sice všechny země, ale každou s různou intenzitou. Dědek k tomu poznamenává, že asymetrické šoky nebyly v ES běžným jevem, jednalo se spíše o mimořádné a komplexní události,⁹⁸ jak je vidět na příkladech, které jsem uvedla.

V souvislosti s kritérii teorie OCA se často zmiňují tzv. Maastrichtská konvergenční kritéria z Maastrichtské smlouvy. Tato se týkají inflace, rozpočtového deficitu, veřejného dluhu, úrokových sazeb a stability směnného kurzu. Na první pohled je tedy zřejmé, že jsou zcela jiné povahy než výše popsaná kritéria OCA. Dědek shrnuje, že Maastrichtská kritéria jsou nominální, zatímco OCA kritéria jsou reálná. Co je však lepší pro posouzení vhodnosti člena pro účast na měnové unii, je téma, „[co] stále rozděluje ekonomickou obec, stejně jako dnes [tak] i v dobách vyjednávání Maastrichtské smlouvy [...]“.⁹⁹ Přestože tedy OCA je „kultovní teorií“ měnových uníí v obecné rovině, podle Wyplosze by se její vliv na formování EMU jen těžko dohledával: „Je však jasné, že když byla tvořena měnová unie, principy teorie optimální měnové oblasti nehrály ve smýšlení vedoucích představitelů, kteří ji

⁹⁷ Dědek, „Historie evropské měnové integrace“, 144.

⁹⁸ Dědek, „Historie evropské měnové integrace“, 149.

⁹⁹ Dědek, „Historie evropské měnové integrace“, 143.

koncipovali, žádnou roli“.¹⁰⁰ Důvodem tohoto nulového vlivu je totiž dost možná fakt, že se ekonomové (např. Crafts¹⁰¹, Mulhearn a Vane¹⁰², Thygesen¹⁰³, Issing¹⁰⁴, Dědek¹⁰⁵) shodují v tom, že ES není optimální měnovou oblastí a to hlavně z důvodu neflexibility trhu práce, viz např. Crafts: „To mi naznačuje, že flexibilita trhu práce zdaleka nesplňuje to, co by bylo ideální pro OCA“.¹⁰⁶ Ačkoliv je teorie OCA považována za nejkompexnější teorii měnových unií a její koncept byl v Německu dobře znám, nelze dohledat, že by měla nějaký zásadnější vliv na motivaci Německa. Pokud by však měla, spíše by motivaci brzdila, neboť závěry ekonomů se vzácně shodují na tom, že ES optimální měnovou oblastí není. V této souvislosti však mnoho ekonomů dodává, že OCA je ekonomická teorie nezohledňující politiku, zatímco pro snad každý projekt v ES byly ústřední politické motivy.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Charles Wyplosz, interview vedl Chris Mulhearn a Howard R. Vane, Ženeva, 13.3.2007, in Chris Mulhearn a Howard R. Vane, *The Euro: Its Origins, Development and Prospects* (Cheltenham: Edward Elgar, 2008), 115-116. Originál: „What is clear is that when the monetary union was created, the optimum currency area principles didn't play any role in the thinking of the officials who designed it.“

¹⁰¹ Nick Crafts, interview vedl Chris Mulhearn a Howard R. Vane, University of Warwick, 15.1.2007, in Chris Mulhearn a Howard R. Vane, *The Euro: Its Origins, Development and Prospects* (Cheltenham: Edward Elgar, 2008), 25.

¹⁰² Mulhearn a Vane, „The euro“, 69.

¹⁰³ Niels Thygesen, interview in Mulhearn a Vane, „The euro“, 82.

¹⁰⁴ Issing, „Der Euro“, 43.

¹⁰⁵ Dědek, „Historie evropské měnové integrace“, 149.

¹⁰⁶ Crafts, interview in Mulhearn a Vane, „The euro“, 23. Originál: „That suggests to me that labour market flexibility falls quite a long way short of what would be ideal for an optimum currency area“

¹⁰⁷ Zdeněk Sychra, *Jednotná evropská měna: realizace hospodářské a měnové unie v EU, 1. vydání* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009), 23.

Závěr

Rozhodnutí Německa zařadit téma hospodářské a měnové unie na agendu během svého předsednictví Evropské radě v roce 1988 se může jevit jako překvapivé, vezme-li se z dnešního pohledu v úvahu, jaké problémy se s výslednou hospodářskou a měnovou unií pojily (např. krize eurozóny kvůli předluženosti Řecka, Irsko, Portugalska a dalších zemí). Tato bakalářská práce představuje tento zásadní krok Německa jako logicky vyplývající z tehdejšího vývoje a situace v Evropském společenství a ve dvou hlavních kapitolách uvádí hlavní politické a ekonomické faktory, které mohly na Německo působit.

Z bakalářské práce vyplývá, že se v případě Německa jednalo o kombinaci motivačních faktorů, přičemž probrány a analyzovány jsou ty nejdůležitější. Impuls pro inicializaci diskuse o HMU byl zahraničně-politický, o čemž svědčí i to, že vyšel od ministra zahraničí Genschera podpořeného kancléřem Kohlem. Francie totiž byla dlouhodobě nespokojená se situací v Evropském měnovém systému, kde dominantní role připadla Bundesbance a D-Mark se stala kotevní měnou Evropského společenství. Francie, která spolu s Německem tvoří silnou ústřední dvojici ES, chtěla dosáhnout symetrického řešení v podobě Evropské centrální banky, která by při tvorbě měnové politiky zohledňovala zájmy všech zemí. To Bundesbanka z podstaty svého statutu nemusela, jelikož jejím cílem byla cenová stabilita pouze v Německu. Bundesbanka měla v celém procesu vůbec speciální roli díky své prestiži, založené na konstantně nízko udržované inflaci, a silnému postavení D-Mark. Mezi Němci byla měnová stabilita obzvláště ceněna i kvůli dvěma krizím německého platidla během jedné generace – hyperinflace v roce 1923 a pádu Říšské marky po 2. světové válce. Koncept měnové unie proto musel nést německé rysy (nezávislost ECB a orientace na cenovou stabilitu), aby získal podporu Bundesbanky i německé veřejnosti.

Speciální místo mezi politickými motivačními faktory zastává německé znovusjednocení započaté pádem Berlínské zdi zhruba půl roku po schválení Delorovy zprávy a data počátku první fáze HMU (1.7.1990). I když část pozornosti kancléře Kohla byla směřována na domácí záležitosti, evropský rozměr znovusjednocení se do měnové integrace značně promítl. Evropští partneři Německa

v čele s Francií potřebovali od hospodářsky silného znovusjednoceného Německa ujištění o jeho evropském směřování. Stejně tak Německo chtělo ukázat, že jeho místo je v integrované Evropě. Angažování se pro HMU poskytlo hledanou příležitost, přičemž se Německo spolu s Francií zasadily navíc ještě o paralelní konferenci o politické unii. Německé znovusjednocení lze proto považovat za významný vnější politický faktor, který Německo utvrdil v jeho práci na realizování HMU.

Z ekonomických pohledů na problematiku poskytuje vysvětlení, proč mělo Německo motivaci přejít od EMS k HMU, koncept tzv. „nekompatibilní trojice“. Ten poukazuje na fakt, že s plnou mobilitou kapitálu, která byla schválena k 1.7.1990 nebudou mít centrální banky účastníci se EMS (kromě Bundesbanky) možnost autonomně určovat svoji měnovou politiku, pokud chtějí setrvat v systému fixovaných směnných kurzů. To souvisí s již zmiňovanou nespokojeností Francie s dominantním postavením Bundesbanky. Jelikož Německo bylo (a stále je) největším exportérem v Evropě, šlo mu o zachování jak dobré kondice ostatních ekonomik, do kterých exportovalo, tak i stabilních směnných kurzů. A protože dominance Bundesbanky byla dlouhodobě neudržitelná, HMU se jevila jako vhodné řešení.

Naopak tři další ekonomické pohledy představené v této práci měly (možná překvapivě) spíše menší vliv. Studie Jeden trh, jedny peníze vychází z premisy, že politická vůle k realizaci je sice potřeba, ale provedení HMU musí pro dlouhodobý úspěch vykazovat hlavně funkční kvality. Text sice vyjmenovává přínosy a náklady pro členské země, nicméně v části věnované jednotlivým zemím je u Německa vyzdvihován především pozitivní vliv na export díky stabilitě a transparentnosti cen, ale zároveň je zde poznamenáno, že minimálně v krátkodobém horizontu nebude HMU pro Německo znamenat vyšší stabilitu hospodářství ve srovnání se statutem quo.

Vliv názorových proudů monetaristů a ekonomistů, který se dotýkal hlavně ekonomů z akademické sféry, se prakticky odrazil v kompromisech z Maastrichtské smlouvy – např. konvergenční kritéria a stanovení začátku třetí fáze měnové unie. Co se ovšem týká vlivu na motivaci Německa, nelze těmto proudům připsat žádnou výraznější roli. To vyplývá hlavně z toho důvodu, že se univerzitní ekonomové uzavřeli

do „slonovinové věže“ ekonomických teorií, odkud vytrvale kritizovali HMU pro nedostatečnou konvergenci ekonomik, až ztratili svůj vliv na reálnou politiku.

Zásadní vliv na motivaci Německa neměla ani teorie optimálních měnových oblastí, která je v odborné literatuře zmiňována v souvislosti s měnovou unií v Evropě snad nejčastěji. Ekonomové nepovažovali Evropské společenství za OCA hlavně z důvodu neflexibilního pracovního trhu způsobeného přetrvávajícími jazykovými a kulturními bariérami. Při formulaci kritérií pro posouzení vhodnosti země k účasti na HMU také nelze najít shodu mezi konvergenčními kritérii ze Smlouvy o EU a třemi základními kritérii teorie OCA podle Mundella.

Závěrem lze shrnout, že v motivaci Německa účastnit se měnové integrace vedoucí ke vzniku měnové unie převážily politické faktory, které však byly podloženy i motivací ekonomickou. Oba prolínající se pohledy ovlivnily Německo způsobem, který jeho rozhodnutí posunout se od EMS k HMU ukazuje jako opodstatněný krok.

Summary

This bachelor thesis presents Germany's decision to introduce the topic of Economic and Monetary Union (EMU) into the agenda of the European Community (EC) as a logical step resulting from the ongoing developments and the situation in the EC at that time. In two chapters, following a brief outline of the monetary integration development until the European Monetary System (EMS), the author deals with the main political and economic factors that could have influenced Germany to support deeper monetary integration in the EC.

As emerged from the analysis, Germany's motivation consisted of a combination of several factors – both political and economic. The argumentation starts with the fact that the impulse for the discussions about the EMU came from the then German foreign minister Hans-Dietrich Genscher. Genscher, supported by the Chancellor Kohl, reacted to France's dissatisfaction with the situation in the EMS. It was de facto the Bundesbank, which set the monetary policy for the member countries of the EMS. Creation of a European central bank would solve this situation symmetrically, because this collective bank would respect the needs of all member countries. However, it was crucial to persuade the Bundesbank and the German public that were quite averse to inflation.

Special attention is dedicated to German reunification. The fall of the Berlin wall took place about a half year after the Delors report was approved. Even though Kohl's attention was diverted towards domestic issues, he was aware that his European partners need reassurance that strong reunited Germany remains an integral part of the EC. The planned EMU offered an opportunity to prove Germany's European intentions. Moreover, Kohl together with Mitterrand called for a parallel conference on a political union. German reunification could be therefore considered as significant external factor.

The economic factors discussed in this thesis proved to be less influential than the political ones. However, the study One market, one money is right in that it sees the need of a solid economic base upon which lasting political decisions can be made. The study further admits that Germany will not profit as much as other countries. On the contrary – in the first years of EMU it might even suffer from economic downturn.

The Theory of Optimum Currency Areas (OCA) is mentioned quite often in relation to EMU. According to economic experts, the EC cannot be characterised as an OCA due to its insufficient flexibility of the labour market caused mainly by language and cultural barriers. Also, the criteria found in the Treaty on the European Union (Maastricht Treaty) do not resemble the OCA criteria.

The influence of Monetarists and Economists can be detected in the compromises made in the Maastricht Treaty – i.e. the convergence criteria and the determination of the commencement date of the EMU. Concerning their impact on Germany's motivation, Monetarists and Economists cannot be ascribed any substantial role. This was caused by the behaviour of university professors who closed themselves up in an "ivory tower" from economic theories and constantly criticized the EMU until they lost their contact with real politics.

The concept of the Trilemma Impossible offers an explanation why Germany was motivated to leave the EMS for the EMU. Because of the full freedom of capital movements starting on 1st July 1990, it was impossible for the central banks of EMS (except the Bundesbank) to carry out their autonomous monetary policy if they wanted to stay in the system of fixed exchange rates. This is related to the above mentioned France's dissatisfaction with the dominant position of the Bundesbank. Because Germany was (and still is) the largest exporter in Europe, it was interested in stable economy as well as stable exchange rates of its trading partners. The EMU seemed to be a viable solution.

Použitá literatura

Primární prameny

Directorate-General for Economic and Financial Affairs, „One market, one money: An evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union“, *European Economy* 44, (říjen 1990).

Smlouva o Evropské unii, podepsána v Maastrichtu 7. února 1992, http://www.europeanlawmonitor.org/downloads/Treaty_on_European_Union.htm (staženo 23.11.2014).

Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství, podepsána v Římě 25. března 1957, http://www.euroskop.cz/gallery/2/754-smlouva_o_es.pdf (staženo 3.1.2015).

„Report on economic and monetary union in the European Community“, Archive of European Integration – University of Pittsburgh, http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf (staženo 20.12.2014).

Sekundární prameny

Bernholz Peter, „The Bundesbank and the Process of European Monetary Integration“, in *Deutsche Bundesbank: Fifty years of the Deutsche Mark. Central Bank and the Currency in Germany since 1948* (Oxford and New York: Oxford University Press, 1999), 731-788.

von Braun Dominik, *Die monetäre Integration in Europa in ihren Auswirkungen auf Deutschland und Frankreich* (Frankfurt am Main: Lang, 1996), 178 s.

Burda Michael a Wyplosz Charles, *Macroeconomics: a European Text (6th edition)* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 573 s.

Currie David, „European Monetary Union: Institutional Structure and Economic Performance“, *The Economic Journal* 102, (März 1992), 248 - 262.

Dědek Oldřich, *Historie evropské měnové integrace: od národních měn k euru* (Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2008), 192 s.

Duckenfield Mark, *Business and the Euro: business groups and the politics of EMU in Germany and the United Kingdom* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2006), 272 s.

Guérin-Sendelbach Valérie, „Das wiedervereinigte Deutschland: die französische Perspektive“, in *Deutschland 1949-1989: von der Zweistaatlichkeit zur Einheit*, eds. Jürgen Elvert a Friederike Krüger (Stuttgart: Steiner, 2003), 238 s.

Holman Robert, *Ekonomie, 5. vydání* (Praha: C.H. Beck, 2011), 696 s.

Issing Otmar, „The European Central Bank as a new institution and the problem of accountability“, in *The History of the Bundesbank: Lessons for the European Central Bank*, ed. Jakob de Haan (London: Routledge, 2000), 143-155.

Issing Otmar, *Der Euro: Geburt – Erfolg – Zukunft* (München: Verlag Franz Vahlen, 2008), 220 s.

Janning Josef a Piepenschneider Melanie, *Deutschland in Europa: eine Bilanz europäischer Einigungspolitik* (Melle: Knoth, 1993), 62 s.

Kaelberer Matthias, „Deutschmark Nationalism and Europeanized Identity: Exploring Identity Aspects of Germany's Adoption of the Euro“, *German politics* 14, Nu. 3 (September 2005): 283-296.

Kaltenthaler Karl, „The Bundesbank and the Formation of the ECB's Monetary Policy Strategy“, *German Politics* 14, Nr. 3 (September 2005): 297-314.

Mulhearn Chris a Vane Howard R., *The euro: its origins, development and prospects* (Cheltenham: Elgar, 2008), 243 s.

Rehfeld Annette, „Europäische Währungspolitik im Spannungsfeld von nationaler Souveränität und europäischer Integration: Konflikt und Kooperation zwischen Frankreich und der Bundesrepublik Deutschland am Beispiel der Regierungskonferenz zur Wirtschafts- und Währungsunion“ (doktorská disertace, Eberhard-Karls-Universität Tübingen, 1995), 290 s.

Schönfelder Wilhelm a Thiel Elke, *Ein Markt - Eine Währung: die Verhandlungen zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996), 179 s.

Stiglitz Joseph E. a Walsh Carl E., *Mikroökonomie: Band 1 zur Volkswirtschaftslehre, Volume 1* (Mnichov: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2010), 565 s.

Sychra Zdeněk, *Jednotná evropská měna: realizace hospodářské a měnové unie v EU, 1. vydání* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009), 291 s.

Thygesen Niels, interview vedl Chris Mulhearn a Howard R. Vane, sídlo OECD v Paříži, 21.11.2006, in Chris Mulhearn a Howard R. Vane, *The Euro: Its Origins, Development and Prospects* (Cheltenham: Edward Elgar, 2008), 73-90.

Wyplosz Charles, interview vedl Chris Mulhearn a Howard R. Vane, Ženeva, 13.3.2007, in Chris Mulhearn a Howard R. Vane, *The Euro: Its Origins, Development and Prospects* (Cheltenham: Edward Elgar, 2008), 108-119.

Internetové zdroje

„Blockiert von Kleinmütigen, von Helmut Schmidt“, oficiální web týdeníku Die Zeit, <http://www.zeit.de/1988/17/blockiert-von-kleinmuetigen> (staženo 21.11.2014).

„Hyperinflace 1923“, web časopisu Spiegel,
<http://www.spiegel.de/einestages/hyperinflation-1923-a-948427.html> (staženo 19.11.2014).

„Inflace v roce 1974“, web s daty o inflaci, <http://www.inflation.eu/inflation-rates/cpi-inflation-1974.aspx> (staženo 19.11.2014).

„Jacques Delors“, oficiální web Delorova Institutu, <http://www.eng.notre-europe.eu/011016-2033-Jacques-Delors.html> (staženo 19.11.2014).

„Jmenovitý kompletní seznam členů Delorovy komise“, web The Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe,
http://www.cvce.eu/content/publication/1999/10/8/2be3e1de-1e9b-47ea-b7c6-cbdc70dcd460/publishable_en.pdf (staženo 19.11.2014).

„Kritéria konvergence“, oficiální web České národní banky,
https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/mezinarodni_vztahy/cr_eu_integrace/eu_integrace_04.html (staženo 20.12.2014).

„Maastrichtská smlouva o Evropské unii“, oficiální web Evropské unie,
http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_cs.htm (staženo 20.12.2014).

„Pierre Werner: The man who dreamed up the euro“, web deníku The Guardian,
<http://www.theguardian.com/news/2002/jun/28/guardianobituaries.euro> (staženo 14.12.2014).

„Profil Dominika von Brauna na síti LinkedIn“, <https://www.linkedin.com/in/dvbraun> (staženo 14.12.2014).

Alternativa pro Německo byla založena 14. dubna 2013. „Program a pokyny (Programmatik und Leitlinien)“, Oficiální web Alternativy pro Německo,
<http://www.alternativefuer.de/programm-hintergrund/programmatik/> (staženo 2.1.2015).

„Statistiky Světové obchodní organizace“, oficiální web WTO,
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2004_e/its04_byregion_e.pdf (staženo
23.11.2014).